

Usuwanie komunistycznych patronów ulic.

Pierwsza fala dekomunizacji ulic w Krakowie

Informacje o autorze: mgr ekonomii, radny Dzielnicy III Prądnik Czerwony w Krakowie, <https://orcid.org/0000-0003-4313-0633>

Information about the author: MA in Economics, a councillor of Kraków's District III Prądnik Czerwony, <https://orcid.org/0000-0003-4313-0633>

Abstrakt: W artykule opisano proces dekomunizacji przestrzeni publicznej Krakowa przeprowadzony przez Radę Miasta Krakowa I kadencji (1990–1994). Radni przywrócili poprzednie, przedwojenne nazwy kilkudziesięciu ulicom i usunęli ponad sto nazw gloryfikujących ludzi, wydarzenia, daty ważne dla komunizmu i wprowadzone do przestrzeni publicznej w okresie Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej przez władze lokalne pochodzące z nadania partyjnego. Mimo wykonania bardzo dobrej i rzetelnej pracy przez głównych autorów zmian – radnych i członków spoza Rady Miasta, działających w ramach powołanej uchwałą nr III/22/90 Rady Miasta Krakowa z 6 lipca 1990 roku Komisji Nadzwyczajnej ds. Pomników, Tablic oraz Nazewnictwa Ulic, Placów i Mostów w Krakowie (istniejącej do 31 grudnia 1990 roku) – nie ustrzeżono się drobnych błędów. Częściowo je naprawiono, ale niektóre nadal istnieją. W artykule przedstawiono chronologię wydarzeń, kulisy pracy komisji, mechanizm konsultacji społecznych z mieszkańcami, a także dylematy, które musieli rozstrzygnąć radni, polegające na wyborze patronów do zmiany i zaproponowaniu nowych. Efekty pracy komisji widać do dzisiaj, nazwy są używane przez mieszkańców, a ustawa dekomunizacyjna z 2016 roku miała zastosowanie w Krakowie jedynie do 7–10 przypadków, co przy skali około 2,4 tysiąca ówczesnych nazw ulic pokazuje, jak dużą pracę wykonali członkowie komisji oraz radni I kadencji odrodzonego samorządu.

The Removal of Communist Street Names. The First Wave of the Decommunization of Kraków's Streets

Abstract: The paper describes the process of the decommunization of Kraków's public space carried out by the Kraków

City Council of the first term of office (1990–1994). The councillors reinstated the original, prewar names of several dozen streets and removed over a hundred names glorifying persons, events and dates which had been significant for Communism and had been introduced into the city's public space in the era of the Polish People's Republic by Communist party-controlled local authorities. Despite the fact that the major initiators of these changes – city councillors, as well as other members of the Special Committee on Monuments, Plaques and Names of Streets, Squares and Bridges in Kraków, which had been established by the Kraków City Council on 6 July 1990 by passing resolution No. III/22/90 and operated until 31 December 1990 – performed an excellent, solid job, some minor mistakes had not been avoided. Some of these errors have since been corrected, yet others still exist. The article presents the chronology of events, the Committee's behind-the-scenes activity, the mechanism of open debate with the local community, as well as the dilemmas that the councillors had to confront by selecting specific street names to be removed and proposing new ones to replace them. The results of the Committee's work can be seen until this day, the street names which were then reinstated are still used by local residents, and the Decommunization Law of 2016 only applied to about 7–10 cases in Kraków, which, given the total number of the city's street names at the time (ca. 2.4 thousand), clearly demonstrates the massive scale of the work covered by the members of the said Committee and the councillors of the first term of office of Kraków's reborn local government.

Słowa kluczowe: dekomunizacja przestrzeni publicznej, zmiany nazwy ulic, Komisja Nadzwyczajna ds. Pomników, Tablic oraz Nazewnictwa Ulic, Placów i Mostów w Krakowie, Rada Miasta Krakowa I kadencji (1990–1994), uchwała, patroni ulic

Keywords: decommunization of public space, changes of street names, Special Committee on Monuments, Plaques and Names of Streets, Squares and Bridges in Kraków, Kraków City Council of the first term of office (1990–1994), resolution, street names named after historical figures

Plac Wszystkich Świętych to pierwsza nazwa zmieniona przez odrodzony samorząd Krakowa. Mimo upływu lat zachowała jednak w przestrzeni publicznej i poprzednia. Na tabliczce znajduje się nazwa obowiązująca, a na klozku – dawna, czyli Wiosny Ludów, fot. Mateusz Drożdż, listopad 2022 r.

Przez długie lata krakowianie i mieszkańcy podkrakowskich miejscowości przyzwyczaili się do tego, że linie tramwajowe nr 3 i 5 miały swoją pętlę na osiedlu XXX-lecia PRL, tramwaje linii nr 4 jeździły z Bronowic Małych do Walcowni Lubocza przez ulicę 18-go Stycznia, plac Wolności, ulicę 1-go Maja, aleje Planu 6-letniego i Lenina, linii nr 6 – z Salwatora do Prokocimia przez plac Wiosny Ludów, ulicę Waryńskiego, most Kościuszki i ulicę Cekieri, a tramwaje nr 19 w drodze z Borku Fałęckiego do Dworca Towarowego przejeżdżały przez ulice Skolickiego i Bohaterów Stalingradu.

Nie wszyscy krakowianie posługiwali się tymi nazwami, gdyż wielu pamiętało z dawnych lat poprzednie, a używanie starych nazw było jednym z przejawów niezgody na narzucony siłą ustrój. Jednak nie można było kontestować Polski ludowej w całym mieście, jako że część krakowskich ulic nie miała wcześniejszych nazw, gdyż wytyczono je, wybudowano

i nazwano już po II wojnie światowej. Nowymi nazwami, które widniały na tabliczkach ulicznych i w planach miasta, posługiwali się też często nowi krakowianie. Ich używanie utrwalalo władzę ludową w świadomości mieszkańców.

Fala zmian, także w sferze symbolicznej, rozpoczęła się już w 1989 roku, gdy od władzy w kraju zostali odsunięci dotychczasowi decydenci. Ciąg dalszy nastąpił po wyborach samorządowych 27 maja 1990 roku. Prześledzimy tu zmiany nazw ulic w Krakowie w latach 1990–1994, pomijając – z uwagi na możliwą objętość tekstu – drugą, już zdecydowanie mniejszą falę w latach 2016–2017, pomniejsze zmiany oraz likwidację komunistycznych pomników.

Nowo wybrani radni Krakowa mogli rozpocząć rewolucję w zakresie nazw, gdyż pozwolił im na to akt wyższego rzędu – nazewnictwo ulic, placów i obiektów inżynierskich zgodnie z ustawą o samorządzie gminnym z 8 marca 1990 roku należy do wyłącznych kompetencji rad gmin (art. 18, pkt 2)¹. Sprawa zmiany warstwy ideologicznej została wówczas uznana za pilną i ważną. Stery władzy trafiły w ręce przedstawicieli środowiska niedawnej opozycji, a nowi radni mieli świadomość pokładanych w nich nadziei społecznych, które dotyczyły zmian również w tej sferze i usunięcia obcej ideologii wprowadzonej przez Miejską Radę Narodową w czasach PRL-u.

W Krakowie rozpoczęły się wówczas działania, które trafiły do Ewy Kaltenberg-Kwiatkowskiej jako „spór o kształt pamięci przeszłości. O to, co ma być pamiętane, czym imieniem nazywane są ulice i place oraz komu stawiać pomniki, a także jak ma być pamiętane”². Zmianom pomagało, że: „Niezwykłym potencjałem tej kadencji był niesamowity entuzjazm i zapał do pracy, trwającej nieraz do późnych godzin nocnych” – jak oceniono początki odrodzonego samorządu w Krakowie po latach³. „Był to czas entuzjazmu, mieliśmy poczucie misji dokonywania rewolucji ustrojowej, która była dzieckiem rewolucji solidarnościowej. Cotygodniowe sesje Rady Miasta trwały 12–16 godzin” – wspominał ten okres pierwszy przewodniczący Rady Miasta Krakowa w latach 1990–1993 Kazimierz Barczyk⁴.

Przy okazji odrodzenia samorządu miejskiego należało wiele rzeczy ustanowić lub ustalić. Jedną z pierwszych decyzji Rady była zmiana adresu tego ciała. Otóż już na drugiej sesji 20 czerwca 1990 roku jako 12. swoją decyzję w tej kadencji radni przyjęli uchwałę, która głosiła: „Placowi noszącemu dotychczas nazwę plac Wiosny Ludów przywraca się tradycyjną, historyczną nazwę: plac Wszystkich Świętych”⁵.

Ta zmiana nazwa adresu Rady Miasta Krakowa i Urzędu Miasta Krakowa umknęła badaczom historii krakowskiego samorządu, którzy w książce upamiętniającej pierwszych 16 lat działania odrodzonego samorządu najwyraźniej jej nie zauważyli. Dostrzeżono dopiero kolejną ważną zmianę, wprowadzoną 24 sierpnia 1990 roku. „Rada uchwaliła, iż »zmienia się dotychczasową nazwę ulicy Aleja Lenina na nazwę Aleja Solidarności«. Ta pierwsza uchwała w sprawie zmiany nazwy ulicy miała wymiar symboliczny: oto po czterdziestu pięciu latach obcej dominacji zaczął się w Krakowie powrót do polskiej hierarchii wartości”⁶.

Mimo tej pomyłki w opracowaniu podkreślono, że zmiana nazw niektórych ulic stała się jednym z priorytetowych

¹ Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym. Dz.U. 1990, nr 16, poz. 95.

² Kaltenberg-Kwiatkowska Ewa: *O oznaczaniu i naznaczaniu przestrzeni miast*. „Przegląd Socjologiczny” 2011, t. 60, nr 2–3, s. 135–165.

³ Matoga Barbara: Samorząd w III Rzeczypospolitej. W: *16 lat odrodzonego samorządu krakowskiego 1990–2006*. Oprac. Michał Kozioł. Kraków 2006, s. 18.

⁴ Domański Dariusz: Kraków – wspólnota wspólnot. Rozmowa z Kazimierzem Barczykiem, przewodniczącym Rady Miasta I kadencji w latach 1990–1993. W: *16 lat odrodzonego samorządu...*, s. 59.

⁵ Uchwała nr II/12/90 Rady Miasta Krakowa z dnia 20 czerwca 1990 r. w sprawie nazwy placu [online]. bip.krakow.pl [dostęp 22 września 2022]. Dostępny w internecie: https://bip.krakow.pl/?dok_id=167&sub_dok_id=167&sub=uchwała&query=d%3D10977%26typ%3Du

⁶ Kozioł Michał, Matoga Barbara: Cztery kadencje odrodzonego samorządu. Wydarzenia I kadencji (1990–1994). W: *16 lat odrodzonego samorządu...*, s. 32.

KRONIKA KRAKOWSKA

Ormowców zastąpią Legiony

Wracają dawne nazwy ulic

W ostatnich dniach wiele instytucji (m. in. ZbWid, Towarzystwo im. Józefa Piłsudskiego, Towarzystwo Strzeleckie „Bractwo Kurkowe”, i rady osiedlowe), a także mieszkańcy Krakowa wystosowali wnioski w sprawie zmian ulic. Chodzi przy tym zarówno o ulice już od dawna istniejące, jak i o dopiero powstające.

W najbliższych dniach na ten temat wypowiedzieć się m. in. dzielnicowe rady narodowe (bowiem decyzyje dopiero mają zapadnąć), ale możemy już podać jakie przedłożono propozycje. Dodajmy przy tym, iż „przy wyborze nazw kierowano się jednolitym charakterem nazewnictwa w danym rejonie i próbami o „przerzucenie historycznych nazw”.

Najpierw kilka zdań o propozycjach zmianach. Tak więc po wielu latach ul. Bohaterów Stalingradu ma wrócić do dawnej nazwy — Starowiślna. Ulica Kłiny, na Dąbiu w dzielnicy Śródmieście ma być ul. Wiesław Działickiego (miejscowość to tym, iż powstała — pomysłki adresowane sąż jest także o Kłiny) Wincenty Bogdanowski zastąpi Ksawiera Kosteckiego, gdyż — także nabo nigdy nie istniała. Okazało się bowiem iż w 1877 roku kiedy nadawano nazwę tej ulicy ktoś się winowatą zmylił z K. Kosteckiego. K. Kosteckiego i tak już zostało na tablicach

i w dokumentach. Zniknąć ma także ul. Ormowców, którą zastąpi ul. Legionów.

Powstają także nowe ulice. W st. Róża jedna z nich poświęconie zostanie Janowi XXIII, a w prawej od niej ul. Ks. Prymasa Stefana Wyszyńskiego. W Kurśwanowie, przedłużeniu ul. St. Stojanowskiego (od skrzyżowania z ul. Cerbowej) będzie ul. Nazaretka. Jeśli będzie pozytywna opinia w Nowej Hucie powstanie od Centrum E. (na południe od ul. Centralnej, w skłócy na jej osiedla A, B, C i D) Parkowej w Prokocimie postanowiono nadać im Anny i Krystyny Jermannowskich (przy ul. Górników). Później także wniosek, aby teren w pobliżu pomnika Lotników (miejscowość odwołany) nazwać Parkiem Lotników. Podano także tablicę dowartościować J. Piłsudskiego dodając przed imieniem i nazwiskiem (przy już istniejącej) alfabetycznie nazwę Bernard Mond łącząc ją z ul. Klebera z ul. Dławy nad Burzą.

P.S. Ponieważ nie wszyscy mogą się orientować dodajmy, że Bernard Mond — był generałem, uczestnikiem obu wojen światowych i szefem sztabu w m. KS „Wawel”. Wiesław Działicki — tablicą zastąpił SM „Współnota”, a K. Jermannowski — przemysłowiec, mecenas sztuki i nauki stworzył wraz z Ksaw. fundację. (jas)

„54” już zamknięte

Galopada cen i płac

— Przegląd wynagrodzeń w przemysle wyniósł od stycznia do sierpnia 112,540 zł i było wykaz od ubiegłorocznego o 134,7 proc. W samym sierpniu — 102,540 zł.

— W przedsiębiorstwach budowlano-montażowych płace w sierpniu wyniosły ogółem 128,447 zł (według krajowej). W Krakowie w ciągu 8 miesięcy br. oddano w budowlanictwie społecznym 723 mieszkań (w tym 105 w sierpieniu co stanowi 22,6 proc. zaszawowania planu rocznego. W budowie jest 4023 mieszkań.

— Stan oszczędności w PKO wzrósł w ciągu 8 miesięcy o 21,2 mld zł (bez odliczeń z bankach spółdzielczych o 3,8 mld zł).

— W opuszczonych placówkach handlowych Krakowa od stycznia do sierpnia wykupiono towarów za kwotę 352,2 mld zł (14,8 proc. więcej niż przed rokiem), z tego żywnościowych za 150,8 mld zł (84,3 proc. więcej), alfabetycznie za 87 mld zł (wzrost o 100,6 proc.) i artykułów przemysłowych za 308,4 mld zł (10,2 proc. więcej).

Długość pochodzi z miesięcznego raportu Wojewódzkiego Urzędu Statystycznego z września poprzedniego, województwa krakowskiego w sierpniu — a jak wiadomo wiadomo w tym miesiącu nastąpiła uruknowienie gospodarki nie tylko żywnościowej i galopada cen oraz płac. (jas)

WRZESIEŃ
1989
Czwartek
14
Bernarda
jutro
Nikodem

Widziałem rano mieszkańca granicznymi, warunki drogowe dobre.
Sytuacja biomedycyny: kozytoma i tendencja do pogorszenia się.

Dyżury

APTEKI
Rynek Główny 42 — tel. 22-23-71
Długa 88 — tel. 22-42-00, Krakowska 1 — tel. 22-18-30, Koszówka — tel. 55-51-97, Centrum A bl. 3 — tel. 44-17-50, os. Kazimierzowska 108 — tel. 46-20-27, Skawina, Skowackiego 5, Mysienice, Rynek 10, Salkowice Wielkie, Krzeszowice, Alwernia, Proszowice, Dobczyce, Gdów, Niepołomice.

PUNKTY INFORMACJI, APTECZNIKI
tel. 11-07-05 — czynny w godz. 8-18. Po godz. 15 informacji udzielał apteki dyżurny.

POGOTOWIE RATUNKOWE
Lazareta 14: 900 — zezwolenia do wypadków: rachowania i przewożenia: 22-20-90, centrala: 22-20-00, Łódzka 14: 11-10-00, Rynek Podgórski 66-60-90, Nowa Huta: 44-40-00, Krowodrza, Kazimierz, Wielki 117-33-70-00, Bohaterów 76-14-44, Prokocim Feliet 55-94-00, Wieliczka 78-17-89, alfabetycznie 900, Mysienice 900, Krzeszowice 900, 206-20, Proszowice 9 Jermannowskie 384-63, Niepołomice 100, 21-05-00, Iwanowice 60.

INFORMACJA SZLIZY ZDROWIA
22-03-11 — czynna cała dobę.

SZPITALA
CHIRURG OGÓLNEJ, **CHIRURG URAZOWEJ** — Trynitarska 4, **CHIRURG DZIECI** — No-

met IV — (premiera prasa, abonamenty nieważne), **SCENNA PRZY UL. SŁAWKOWSKIEJ** — 18-30, „Dolność”, **KAMERAINY** — 19, „Portret”, **BAGATELA** — 11: „Krawcy szczeniaki”, **LUDOWY** — 16: Moralność pani Dulskiej”, **Scena JUTRY** — 18: „Kierkita” czyli fantasmagoria historia o dwóch w jednej skrzyni”, **MUZYCZNY** (Lubuski 20) — 11: „Srebrna” z Kocha”, **GROTESKA** — 19: „Wędrowka do niedzieli”, **MASKARON** (Scena Wsiedla Hutusowa) — 19: „Wykopaliście archeologię we wsi Dół”.

Kino

KLIOWI „Przyjazd do Ameryki” (USA 15 1 — przedp.) 16 „Czerwona gorączka” (USA 18 1 — przedp.) 18 „Sokółka pulejka” (USA 18 1 — przedp.) 20 15, **KULTURA**: „Elektronicy mordere” (USA 15 1 — 10, 12, 18, „Na calu” (pol.) — 14, „Kamieniny wyrok” (Kanada 15 1 — 18, 20, **MIKRO**: „Easy Rider” (USA) — 16, 18, 20, **PASAZER** (USA) — 18, 20, **Ocey** — „Jedynki” (USA 15 1) — 14, 15, 13, 10, 17, 19, **SWIATOWID**: „Samotny wilk McQuade” (USA 15 1) — 16 „Kosmos” (pol. 15 1) — 12, „Podjeżający” (USA 15 1) — 20, **SWIT**: „Błkający Grum” (USA 15 1) — 15, 15, „Comandor” (USA 15 1) — 18, „Wyznawca” (USA 18 1) — 20, **TRZĘCA**: „Klingaj” (pol. 12 1) — 17, „Kopalnia krola Salomona” (USA 12 1) — 18, 15, **UCIECHA**: „Gliniarz z Beverly Hills” (USA 15 1 — 12, 12) — 18, 20, „Witajciey” (USA 15 1) — 12, 15, 15, „Lustre koty” (USA 18 1) — 17, 15, 20, **WANDAL**: „Wylłow” (USA 12 1 — przedp.) 19, 15, 15, „Moonraker James Bond” (USA 15 1) — 12, 15, „Stuka kachania” (pol. 15 1) — 18, „Patulnie zasroczone” (USA 18 1) — 20, **WARSZAWA**: „Rambo I” (USA 15 1) — 16, „Nocny jastrząb” — 18, „Nocny gry” (USA

Informacja o planowanej zmianie m.in. nazwy ul. Bohaterów Stalingradu na poprzednią, czyli Starowiślną, reprodukcja: (jas): *Wracają dawne nazwy ulic*. „Dziennik Polski” 1989, nr 214, z 14 września, s. 6

zadań o charakterze symbolicznym i historycznym⁷. Zresztą nie tylko sprawa nazewnictwa, gdyż zauważono potrzebę zmian w zakresie pomników, tablic, honorowych obywatelstw i innych form upamiętnienia i uhonorowania, co jednak jest tematem na odrębny artykuł.

W przypadku nazw ulic radni chcieli przywrócić ich historyczne brzmienie, a za takie uznano nazwy sprzed 1 ewentualnie 6 września 1939 roku⁸, a także wprowadzić nowych patronów, którzy na ten honor zasłużyli w okresie, gdy krakowski samorząd nie miał możliwości działania, czyli w praktyce od września 1939 roku do dnia reaktywacji⁹. Jednak warto zauważyć, że zanim krakowscy radni I kadencji przystąpili do weryfikacji patronów, a także przywracania starych, historycznych w miejsce tych nadanych w latach 1945–1990, w tej sprawie byli już pierwsze jaskółki zmian. Pierwsze zmiany nazw ulic, które byłyby w 1990 roku uznane za niesłuszne politycznie, nastąpiły jeszcze w czasach PRL-u. O ile nie będziemy uwzględniać przywrócenia polskich nazw po zakończeniu okupacji niemieckiej, to za pierwszą zmianę należy uznać tę z 1956 roku¹⁰, gdy swoją

ulicę stracił Józef Stalin. Co prawda nie przywrócono wówczas poprzedniego patrona, którym w latach 1912–1948¹¹ był Andrzej Potocki, ale wprowadzono nazwę, której nie można było zarzucić komunistycznych konotacji – Westerplatte – i która utrzymała się do dzisiaj¹².

Z planu miasta Krakowa zniknęły nazwiska trzech polskich działaczy komunistycznych: Władysława Hibnera, Władysława Kniewskiego, Henryka Rutkowskiego, a także człowieka radzieckiego – nieokreślonego z imienia Pawłowa. O dokonanie zmian zawnioskowała w listopadzie 1958 roku Dzielnicowa Rada Narodowa w Nowej Hucie¹³. Dla innych komunistów: Hanki Sawickiej i Marcelego Nowotki, była to tylko zmiana lokalizacji, ponieważ rządzący miastem znaleźli im inne miejsca, którym patronowali.

W 1959 roku Miejska Rada Narodowa w Krakowie usunęła z nazwy ulicy nawet przywódcę rewolucji, zamieniając aleję Włodzimierza Lenina na ulicę Igołomską, ale była to tylko zmiana lokalizacji. Imię Lenina na ponad 30 lat otrzymała dotychczasowa ulica Prządowników Pracy, biegnąca z placu Centralnego do kombinatu. Przy okazji

⁷ Wspomina o tym w wywiadzie Kazimierz Barczyk. Domański Dariusz: *Kraków – wspólnota wspólnot...*, s. 59.

⁸ W zależności od tego, którą datę przyjąć: wybuchu II wojny światowej czy początku okupacji niemieckiej w Krakowie.

⁹ Tu również można się zastanawiać, jaką datę przyjąć – czy jest to 27 maja 1990 r., czyli dzień wyborów, czy też 8 czerwca 1990 r., data ukonstytuowania się nowej Rady Miasta. Spór w praktyce jest jednak oczywiście tylko akademicki.

¹⁰ Według badacza dziejów krakowskiego samorządu Bogdana Kasparyka ta zmiana nie została ogłoszona urzędowo, gdyż w „Dzienniku Urzędowym Województwa Krakowskiego” nie publikowano zmian nazw ulic. „Dziennik Prezydium Rady Narodowej w m. Krakowie”

wychodził dopiero od 1957 r., co było wynikiem reformy wprowadzonej dekretem z 31 grudnia 1956 r. o wyłączeniu z województw miast Krakowa, Poznania i Wrocławia oraz nadania miejskim radom narodowym tych miast uprawnień wojewódzkich rad narodowych (Dz.U. 1956, nr 1, poz. 1) z mocą od 1 stycznia 1957 r.

¹¹ Z przerwą na okupację niemiecką, gdy ulica nosiła nazwę Ostring.

¹² Supranowicz Elżbieta: *Nazwy ulic Krakowa*. Kraków 1995, s. 190.

¹³ Kobyłarczyk Katarzyna: *Nieznany żywot inżyniera*. „Dziennik Polski” [online]. 7 lipca 2006 [online]. [dostęp 15 maja 2022]. Dostępny w internecie: <https://dziennikpolski24.pl/nieznany-zywot-inzyniera/ar/1635574>.

odkomunizowano kilka innych nazw – dotychczasową aleję Planu 6-letniego zmieniono na aleję Róż, ulicę Wielkiego Proletariatu na ulicę Stefana Żeromskiego, Ludowego Wojska Polskiego na Andrzeja Struga, Kniewskiego na Gustawa Daniłowskiego, Pawłowa na Wacława Sieroszewskiego, a aleję Przyjaźni Polsko-Radzieckiej na „zwykłą” aleję Przyjaźni.

Wiatr zmian zaczął wiać pod koniec PRL-u, jeszcze w okresie działania Miejskiej Rady Narodowej w Krakowie, ale już po wyborach 4 czerwca 1989 roku. Oto np. 26 września 1989 roku nadano nazwy ulicom w Podgórzu sugerujące, że władza lokalna próbuje dostosować się do kierunku zmian politycznych w kraju. Były to nazwy: Jana XXIII, Nazaretańska oraz Księdza Prymasa Stefana Wyszyńskiego. Jednocześnie wprowadzono też zmiany dekomunizacyjne: ulicę Ormowców przemianowano na Legionistów, a ulicy Bohaterów Stalingradu przywrócono poprzednią nazwę – Starowiślna¹⁴. Trzy miesiące później, 4 stycznia 1990 roku, podjęto kolejną uchwałę – tym razem usunięto Juliusza Lea z nazwy bulwaru wiślanego leżącego między mostami Dębnickim i Grunwaldzkim i przywrócono go w dawnej funkcji patrona ulicy w Krowodrzy kosztem Feliksa Dzierżyńskiego, który patronował tej ulicy od 1952 roku¹⁵. „W dzielnicy Kraków-Krowodrza przywraca się nazwę ul. Juliusza Lea obecnej ulicy Feliksa Dzierżyńskiego” – krótko i zwięźle głosiła uchwała Rady Narodowej Miasta Krakowa¹⁶.

W erę odrodzonego samorządu, której umownym początkiem jest dzień wyborów 27 maja 1990 roku, stołeczne królewskie miasto Kraków weszło z 2367 nazwami ulic, alei, placów, osiedli, mostów¹⁷. Nazwy ulic stanowiły mozaikę. Były wśród nich nazwy sięgające dawnej Rzeczypospolitej, z czasów autonomii galicyjskiej i międzywojnia. Niektóre spośród nazw wprowadzonych w okresie powojennym kłuły w oczy swoim ładunkiem ideologicznym, inne zastąpiły poprzednie, ale wprowadzonym nazwom trudno było zarzucić ideologię komunistyczną. W wielu przypadkach nowi, czerwoni patroni, którymi mogli być ludzie, ale także daty, wydarzenia czy miejsca, przypisywani byli ulicom powstałym dopiero po II wojnie światowej. Niektóre odnosiły się do bohaterów walki o komunizm wprost, inne do

osób, które niekoniecznie były komunistami, jeszcze inne do patronów o przyzwoitym życiorysie, z zasługami dla miasta i kraju, a bez zasług we wprowadzaniu ustroju. Byli wśród nich i tacy, którym... dopisano poglądy komunistyczne dla łatwiejszego uchwalenia jako nowych patronów ulic lub szybszego pozyskania potrzebnych inwestycji przy ulicy o takiej nazwie¹⁸. Weryfikacja była utrudniona o tyle, że nazwy ulic, które miały patrona, pojawiały się w przestrzeni publicznej często tylko z nazwiskiem, bez imienia, co komplikowało sprawę zorientowania się, kim dokładnie był dany patron.

Przed nowymi radnymi stanęło więc zadanie, aby spośród prawie 2,4 tysiąca nazw wyłuskać te, które należało wymienić, aby walczący o złą sprawę patroni zostali usunięci. Do realizacji tego celu na trzeciej sesji Rady Miasta Krakowa, która odbyła się 6 lipca 1990 roku, radni powołali m.in. komisję doraźną, którą była Komisja Nadzwyczajna ds. Pomników, Tablic oraz Nazewnictwa Ulic, Placów i Mostów w Krakowie w siedmioosobowym składzie: Ryszard Bocian, Barbara Bubula, Antoni Leon Dawidowicz, Mikołaj Kornecki, Bogusław Krasnowolski, Jerzy T. Petrus, Janusz Płoszaj¹⁹. Na przewodniczącego komisji wybrano radnego Antoniego Leona Dawidowicza. Podczas kolejnej sesji 27 lipca 1990 roku uzupełniono jej skład o radnego Stanisława Sobolewskiego i ustalono, że będzie działała do 31 grudnia 1990 roku²⁰.

Pierwszym efektem pracy komisji była uchwała przyjęta na sesji 24 sierpnia 1990 roku, która zmieniła dotychczasową nazwę alei Włodzimierza Lenina na aleję Solidarności²¹. O zmianę wnioskowała Komisja Robotnicza Hutników NSZZ „Solidarność” Huty im. Tadeusza Sendzimira, pisząc w liście do przewodniczącego Rady Miasta Krakowa: „aleja ta jest miejscem pozostającym w świadomości hutników jako trakt wolności, jako forum zaprezentowania swoich dążeń w czarnych dniach stanu wojennego”²². Ta zmiana wprowadzona bez żadnego sprzeciwu radnych była podobnie symboliczna dla miasta, jak usunięcie pomnika Włodzimierza Lenina z alei Róż w grudniu 1989 roku oraz zmiana nazwy kombinatu z Huty im. Lenina na Hutę im. Tadeusza Sendzimira w maju 1990 roku.

¹⁴ Uchwała nr 68 Rady Narodowej Miasta Krakowa z dnia 26 września 1989 r. w sprawie nazw niektórych ulic, parków i osiedli w Krakowie. „Dziennik Urzędowy Województwa Krakowskiego” 1989, nr 21, poz. 185.

¹⁵ Supranowicz Elżbieta: *Nazwy ulic...*, s. 91.

¹⁶ Uchwała nr 80 Rady Narodowej Miasta Krakowa z dnia 4 stycznia 1990 r. w sprawie nazw niektórych ulic w Krakowie. „Dziennik Urzędowy Województwa Krakowskiego” 1990 nr 1, poz. 2.

¹⁷ Na podstawie spisu nazw ulic w: *Kraków. Plan miasta*. Oprac. Barbara Krysiak. Państwowe Przedsiębiorstwo Wydawnictw Kartograficznych im. Eugeniusza Romera. Warszawa–Wrocław 1990.

¹⁸ O takich motywach wspominał dr hab. Antoni Leon Dawidowicz. Wywiad autora z dr. hab. Antonim Leonem Dawidowiczem, zarejestrowany cyfrowo 11 marca 2022 r.

¹⁹ Uchwała nr III/22/90 Rady Miasta Krakowa z dnia 6 lipca 1990 r. w sprawie powołania Komisji Rady [online]. bip.krakow.pl [dostęp

22 września 2022]. Dostępny w internecie: https://bip.krakow.pl/?dok_id=167&sub_dok_id=167&sub=uchwala&query=id%3D11341%26typ%3Du.

²⁰ Uchwała nr IV/26/90 Rady Miasta Krakowa z dnia 27 lipca 1990 r. w sprawie uzupełnienia składów Komisji Rady [online]. bip.krakow.pl [dostęp 22 września 2022]. Dostępny w internecie: https://bip.krakow.pl/?dok_id=167&sub_dok_id=167&sub=uchwala&query=id%3D11022%26typ%3Du.

²¹ Uchwała nr V/35/90 Rady Miasta Krakowa z dnia 24 sierpnia 1990 r. w sprawie nazwy ulicy [online]. bip.krakow.pl [dostęp 22 września 2022]. Dostępny w internecie: https://bip.krakow.pl/?dok_id=167&sub_dok_id=167&sub=uchwala&query=id%3D11036%26typ%3Du.

²² (J. Św.): *Aleja Solidarności zastąpiła Lenina. Lech Wałęsa Honorowym Obywatelom Stołecznego-Królewskiego Miasta Krakowa*. „Dziennik Polski” 1990, nr 197, z 25–26 sierpnia, s. 1.

Początek pracy komisji był dość prosty, gdyż jej działania objęły głównie centrum miasta. Tam było łatwo wyszukać nazwy zmienione od 1939 roku. Jednak szybko pojawił się problem, jak głęboko mają sięgać zmiany – do stanu z sierpnia 1939 roku czy głębiej – do okresu międzywojennego. Tak było np. z ulicą Manifestu Lipcowego. Jak donosiła prasa: „Wśród dyskutujących mniej więcej po równo było zwolenników przywrócenia ulicy Wolskiej, co chcących mieć ponownie w tym miejscu ulicę Józefa Piłsudskiego (...), gdyż w obu przypadkach są to już nazwy historyczne. Komisja postanowiła więc zwrócić się z takim pytaniem także do mieszkańców Krakowa – kogo by wybrali na patrona tego traktu. (...) Ostateczny wynik głosowania krakowian jest korzystny dla Marszałka, który uzyskał 50 punktów²³, natomiast ulica Wolska o 13 mniej. Dla pełnego obrazu podajmy, że jedna osoba proponowała, aby pozostawić dotychczasową nazwę ulicy Manifestu Lipcowego. (...) radnym przedstawiony zostanie wynik konsultacji i wynikająca z tego sugestia (...). I chociaż radni nie zdecydowali się jeszcze ostatecznie na żaden z wariantów, z niektórych kamienic (...) zniknęły już dotychczasowe tablice informujące, iż jesteśmy przy ul. Manifestu Lipcowego”²⁴. Podobne problemy były np. także z ulicą Karola Świerczewskiego, która w okresie 20-lecia międzywojennego nosiła najpierw nazwę Studenckiej, a potem Bronisława Pierackiego.

Podczas posiedzenia komisji nie obyło się bez innych dyskusji, np. gdy padła propozycja zmiany wówczas wciąż istniejącej nazwy ulicy Małgorzaty Fornalskiej na Hieronima Wietora. Mieszkańcy tej ulicy zaproponowali, by patronował jej ks. Jan Kuś, kapelan szpitala przy pobliskiej ulicy Skawińskiej. „Po dyskusji, nie negując zasług księdza, Komisja zdecydowała jednak, aby podtrzymać swą pierwotną propozycję, zasugerowano przy tym, aby przy ulicy Skawińskiej wmurowano odpowiednią tablicę pamiątkową. Przytoczono także zdanie jednego z historyków: »to był dobry człowiek, ale czy każdemu dobremu należy się ulica?«”²⁵. Poruszono także temat, czy modyfikować nazwy przedwojenne dla łatwiejszej identyfikacji przez współczesnych krakowian. Po dłuższej wymianie zdań postanowiono również nie dodawać do nazwy ulicy Orłąt (rejon osiedla Oficerskiego) słowa Lwowskich, chociaż część radnych przyznała, że dla niektórych, zwłaszcza młodszych osób, „same Orłęta mogą się już zupełnie z niczym nie kojarzyć”²⁶.

Ostatecznie na sesji 8 września 1990 roku radni zmienili 25 nazw ulic, placów i mostu. Prasa cytowała radnego

Wciąż zachowana na kloszu nazwa ul. Modrzewskiego, czyli Andrzeja Frycza Modrzewskiego, która w 1990 r. odzyskała imię przedwojennego patrona Aleksandra Lubomirskiego, fot. Mateusz Drożdż, listopad 2022 r.

Dawidowicza, który przedstawił Radzie projekt przywrócenia dawnych nazw i przy tej okazji podkreślił, że „istnieje nie tylko społeczne poparcie dla tej akcji, ale wręcz nacisk ze strony całych grup obywatelskich. Spierano się jeszcze, czy ulica Manifestu Lipcowego powinna wrócić do najstarszej nazwy Wolska, czy do tej, jaką nosiła przez ostatnie trzy lata Drugiej Rzeczypospolitej²⁷, czyli Marszałka J. Piłsudskiego. Zwyciężył drugi wariant – wsparty petycją mieszkańców. Głos, iż nie należy zmieniać alei Powstańców Warszawy na al. Powstania Warszawskiego nie znalazł poparcia”²⁸.

Ostatecznie radni zadecydowali, aby 20 ulicom przywrócić historyczne nazwy, a pięć powojennych nazw zmienić. I tak ulicę Ludwika Solskiego zmieniono na ulicę św. Tomasza, plac Wita Stwosza na plac św. Marii Magdaleny, ulicę Ludwika Waryńskiego na św. Gertrudy, 1-go Maja na Juliana Dunajewskiego, Bitwy pod Lenino na Mikołaja Zyblikiewicza, Mikołaja Reja na Radziwiłłowską, Andrzeja Frycza Modrzewskiego na Aleksandra Lubomirskiego, Stefana Jaracza na Sereno Fenna, gen. Karola Świerczewskiego na Studencką, Manifestu Lipcowego na Marszałka Józefa Piłsudskiego, aleję Juliana Marchlewskiego na aleję płk. Władysława Beliny-Prażmowskiego, most Tadeusza Kościuszki na most Marszałka Józefa Piłsudskiego, ulicę Stanisława Cekiery i ulicę Antoniego Stawarza na ulicę Legionów²⁹, Wincentego Pstrowskiego na Kalwaryjską, odcinek ulicy Smoleńsk od skrzyżowania z aleją Zygmunta Krasińskiego na ulicę rtm. Zbigniewa Dunin-Wąsowicza,

²³ Przepuszczalnie chodzi o liczbę oddanych głosów, gdzie każdy głos miał wartość 1 punktu.

²⁴ (J. Św.): *50 do 37 dla Piłsudskiego*. „Dziennik Polski” 1990, nr 207, z 6 września, s. 6.

²⁵ Idem: *Kim zastąpić Małgorzatę Fornalską? „Orlęta” zostawiono w spokoju. Dwanaście tablic przy placu Wolności*. „Dziennik Polski” 1990, nr 206, z 5 września, s. 8.

²⁶ *Loc. cit.*

²⁷ Tu wkradła się pewna nieścisłość – ulica ta nosiła to miano przez sześć ostatnich lat Drugiej Rzeczypospolitej, gdyż zmiana miała miejsce jeszcze za życia marszałka Józefa Piłsudskiego, w 1933 r.

²⁸ Lewiński Jerzy: *Sobota radnych*. „Gazeta w Krakowie” 1990, nr 99, z 10 września, s. 1.

²⁹ Tę zmianę zmodyfikowano później, zmieniając nazwę ulicy z Legionów na Legionów Józefa Piłsudskiego uchwałą nr XXVII/186/91 Rady Miasta Krakowa z dnia 5 lipca 1991 r. zmieniającą niektóre uchwały w sprawie zmiany nazw ulic [online]. bip.krakow.pl [dostęp 22 września 2022]. Dostępny w internecie: https://www.bip.krakow.pl/?dok_id=167&sub_dok_id=167&sub=uchwała&query=id%3D11330%26typ%3Du. Popelniono w zapisie dwa błędy, myląc zmieniany poprzedni punkt oraz tworząc nazwę upamiętniającą nieistniejącą formację wojskową.

aleję Aleksandra Puszkina na aleję Marszałka Ferdinanda Focha, plac Wolności na plac Inwalidów, ulicę Feliksa Kona na ulicę ks. bp. Władysława Bandurskiego, Klaudiusza Łazowskiego na ks. Józefa Ignacego Skorupkę³⁰.

Przy okazji radni zmienili pięć nazw nadanych już po wojnie: plac Hanki Sawickiej na plac ks. Mieczysława Kuznowicza, ulicę Studencką na Zmartwychwstania Pańskiego, aleję Marszałka Józefa Piłsudskiego na aleję Kasy Oszczędności Miasta Krakowa, aleję Powstańców Warszawy na aleję Powstania Warszawskiego, ulicę Małgorzaty Fornalskiej na ulicę Hieronima Wietora³¹.

Sam inicjator powołania komisji i jej przewodniczący wspominał, że „gdy przyszedł wrzesień 1990 r., kiedy przeforsowałem uchwałę przywracającą historyczne nazwy w mieście, to już po [przegłosowaniu projektu przez radnych] wyszedłem na mównicę i powiedziałem: »To najpiękniejsza chwila w moim życiu«³². Miłą niespodzianką dla przewodniczącego komisji był też list dr Aliny Angelusowej, córki płk. Władysława Beliny-Prażmowskiego, z podziękowaniem za przywrócenie nazwy ulicy upamiętniającej jej ojca³³.

Aby przywrócić dawne nazwy, radni Krakowa usunęli postaci i wydarzenia związane wprost ze starym ustrojem – Bitwy pod Lenino, gen. Karola Świerczewskiego, Manifestu Lipcowego, komunistów: Stanisława Cekiery, Feliksa Kona, Hanki Sawickiej, Małgorzaty Fornalskiej, przodownika pracy Wincentego Pstrowskiego oraz ich bohatera z przeszłości – uczestnika Wielkiej Rewolucji Francuskiej i członka jej najradzykalniejszego ugrupowania Klaudiusza Łazowskiego. Jednak na ołtarzu poprawności historycznej i tradycji krakowskiej złożono w pierwszym rzucie również osoby, których zasługi dla miasta i kraju nie były negowane, jak Ludwik Solski, Wit Stwos, Mikołaj Rej, Andrzej Frycz Modrzewski, Stefan Jaracz, Antoni Stawarz. Usunięto też nazwiska ludzi i daty, które zostały zawłaszczone do promowania ustroju komunistycznego, jak Tadeusz Kościuszko, Ludwik Waryński, 1 maja, wydarzenia jak Wiosna Ludów oraz idee – wolność. Decydujący dla decyzji Rady był fakt powrotu do nazw przedwojennych i kontynuacji tradycji nazw z tego okresu.

W przypadku ulicy Powstańców Warszawy powodem zmiany był fakt, że w czasach PRL-u propaganda komunistyczna potępiała powstanie warszawskie, ale wychwalała bohaterstwo powstańców warszawskich, czyli starała się przeciwstawiać zwykłych uczestników ich dowódcom i decydentom politycznym – władzom Rzeczypospolitej na Uchodźstwie i Armii Krajowej. Zniesienie ulicy Marszałka Józefa Piłsudskiego w Lesie Wolskim to efekt przywrócenia nazwy w historycznym miejscu oraz przeciwdziałania sprytnemu

sposobowi uhonorowania osób niewygodnych dla poprzedniego systemu, ale zasłużonych dla historii Polski, w miejscach odległych i mało reprezentacyjnych.

Jednak co ciekawe, nie przemianowano wszystkich ulic, które mogłyby wrócić do dawnych nazw. W niektórych przypadkach było to zasadne, gdyż np. przedwojenna ulica Okopy w 1990 roku była już ważną arterią komunikacyjną i, nie wracając do dawnej nazwy, zadowolono się zmianą wydźwięku i miana tej trasy na aleję Powstania Warszawskiego. Do poprzedniej nazwy nie powrócił też podgórski plac Zgody, który po wojnie dla upamiętnienia tragedii żydowskich mieszkańców Rzeczypospolitej i krakowian z pobliskiego getta nazwano placem Bohaterów Getta. Również ze względu na charakter okolic Uniwersytetu Jagiellońskiego zdecydowano się przywrócić pierwotną nazwę ulicy Studenckiej, którą w 1934 roku zmieniono na Bronisława Pierackiego.

Innymi nazwami, które utrzymały swoje brzmienie z czasów PRL-u, były: ulica Marii Skłodowskiej-Curie, czyli przedwojenna ulica Pańska, z uwagi na fakt istnienia dużej ulicy o tej nazwie na Woli Duchackiej. Swoje PRL-owskie brzemienne zachowały też ulice Stefana Garczyńskiego (przedwojenna Wilhelma Wilka-Wyrwińskiego) oraz Józefa Sowińskiego (przedwojenna Kazimierza Herwina-Piątki), gdyż zasłużonym legionistom znaleziono nowe lokalizacje, a także wspomnianą już wcześniej Westerplatte, czyli przedwojenna ulica Andrzeja Potockiego. Tu zadecydowała aktualniejsza nazwa, nawiązująca do bohaterów z czasów ostatniej wojny, choć do radnego Dawidowicza napływały też głosy broniące przedwojennego patrona. Jego zwolennicy powoływali się na fakt, że hrabia był filantropem i pomógł wielu ludziom, którzy dzięki niemu poprawili byt materialny swoich rodzin. Ostatnim przypadkiem utraty przedwojennego patrona była ulica Piwna w Podgórzu, czyli przedwojenna ulica Wita Stwosza. Radnych do zachowania powojennej nazwy przekonali mieszkańcy Podgórza, którzy podczas dyskusji na posiedzeniu komisji przekazali, że ulica wygląda zupełnie inaczej niż przed wojną. Radny Dawidowicz wspominał: „Przypomina slumsy i jak sami mieszkańcy zaznaczyli, tylko nazwa Piwna się na nią nadaje”³⁴.

Realizacja uchwały z 8 września 1990 roku była łatwiejszą częścią pracy komisji. Nadal jednak istniała potrzeba usunięcia nazw propagujących komunizm, ale teraz już tych, którymi nie zastępowano wcześniejszych patronów. Trzeba je było wyłuskać spośród całej gamy nazwisk i innych nazw, gdzie oprócz oczywistych nazwisk, jak np. Karol Marks czy Fryderyk Engels, były też takie, które dopiero po dopasowaniu wraz z imieniem dawały informację o tym, kim był patron. Problemem było też to, że w wielu przypadkach poprzednie władze honorowały osoby, których osiągnięcia były nikłe, a jedyną zasługą była praca konspiracyjna w podziemiu komunistycznym bądź śmierć w młodym wieku jako bojowca Gwardii Ludowej, co utrudniało znalezienie informacji o nich. Dodatkowo po włączeniu gmin podkrakowskich w granice administracyjne Krakowa pojawili się mało znani, choć zasłużeni lokalnie działacze społeczni z terenu tych dawnych podkrakowskich wsi, którzy zasługiwali na to, aby ich nazwiska

³⁰ Uchwała nr VI/50/90 Rady Miasta Krakowa z dnia 8 września 1990 r. w sprawie zmiany nazw ulic, placów i mostów [online]. bip.krakow.pl [dostęp 22 września 2022]. Dostępny w internecie: https://www.bip.krakow.pl/?dok_id=167&sub_dok_id=167&sub=uchwala&query=id%3D11068%26typ%3Du.

³¹ Ibidem.

³² Wywiad autora z dr. hab. Antonim Leonem Dawidowiczem...

³³ Ibidem.

³⁴ Ibidem.

pozostały na tabliczkach. Takie osoby na nowych osiedlach mogły zostać wymieszane z patronami komunistycznymi.

Komisja zgodnie z założeniem miała działać jednak dłużej niż początkowo zakładano – do końca czerwca 1991 roku, więc zadbano o to, by wzmocnić jej siły. Na kolejnych sesjach powołano w jej skład radnego Stanisława Srokę³⁵ oraz członków spoza Rady – profesora historii Jana M. Małeckiego³⁶, dr. Ryszarda Terleckiego i dr. Jerzego Wesołowskiego³⁷. Niewykluczone, że prace wspierały także inne osoby, których nazwiska nie pojawiły się jednak w uchwałach o składzie komisji³⁸. Radni i sama komisja pracowali bardzo intensywnie. Jak wspominał po latach przewodniczący komisji, korzystali z kilku map, na których były rozrysowane ulice istniejące i zaplanowane, a „główny geodeta dostarczył im cztery szuflady kartoteki, gdzie przy każdej ulicy podany był życiorys patrona”³⁹. Kartoteka ta była w dużym stopniu niepełna i wymagała dodatkowych poszukiwań.

Z reguły każdorazowe usunięcie patrona danej ulicy wiązało się z koniecznością znalezienia nowego. Przewodniczący Dawidowicz po przywróceniu nazw sprzed okupacji przyjął, że nazwa ulicy miała mieć trzy funkcje do spełnienia: informacyjną, uczczenia osoby patronującej oraz edukacyjną. W komisji przyjęto, że będą usuwani patroni, których działalność była antypolska, a honorowani ci, którzy na taki zaszczyt zasłużyli, a przy okazji, aby patroni w miarę możliwości byli związani z terenem, jakiemu mieli patronować. Dodatkowo członkowie komisji przyjęli, że podzielą nazwy, które zakwalifikują do ewentualnej zmiany, na „głupie”, czyli „nieuzasadnione”, „szkodliwe” i „zapasowe”, czyli do ewentualnego wykorzystania w innym miejscu.

Prace komisji, po której nie zachowały się protokoły z posiedzeń czy stenogramy z sesji Rady Miasta Krakowa⁴⁰, były na szczęście opisywane co jakiś czas w ówczesnej prasie. Dzięki temu wiemy, że czasami przypominały trochę dyskusje historyczne. „Bolesław Chrobry doprowadził do

ustanowienia w Krakowie biskupstwa, czym uczynił Kraków jednym z pięciu najważniejszych miast w Polsce. Bolesław Śmiały był pierwszym królem, który koronował się w Krakowie. Bolesław Krzywousty ustanowił Kraków stolicą dzielnicę senioralnej, czym zdeterminował stołeczny charakter miasta. Bolesław Wstydlivy nadał Krakowowi prawa miejskie, czym dał podwaliny pod funkcjonowanie naszej Rady. Był jeszcze piąty Bolesław, który po wojnie całą swoją energię poświęcił na wymazywanie dorobku swoich wielkich imienników (...), likwidując nazwy ulic związane z II Rzeczpospolitą, arystokracją i świętymi”⁴¹ – cytował „Dziennik Polski” radnego Antoniego Leona Dawidowicza, który jako piątego Bolesława – niegodnego honorów ze strony miasta – wskazał Bolesława Drobnera.

Intensywne dyskusje trwały też na posiedzeniach samej komisji pomiędzy jej członkami, a czasem przeradzały się w dyskusje niemal humorystyczne: „Radny Ryszard Bocian sam przyznał: »doszliśmy tu (...) do przekonania, że nazwy »kwiatowe« są głupie, a te pochodzące od drzew dobre, chociaż nie wiem, skąd się to na dobrą sprawę wzięło. Nadawanie nazw od kwiatów to taki zwyczaj bolszewicki»”⁴². W obronie kwiatów stanęła radna Barbara Bubula, twierdząc, że „Fiołkowa, Akacja itp. jest w wielu miastach i bywały również takie ulice przed wojną. Czy wszystkie ulice mają mieć nazwy pomnikowe?”⁴³.

Przy okazji komisja ustalała informacje o patronach. „Kto jest patronem ulicy Dąbrowskiego – Jan Henryk, napoleoński generał i twórca Legionów, czy Jarosław, uczestnik Komuny Paryskiej?”⁴⁴ Konsekwentnie bowiem na tablicach i planach Krakowa pomijano ten drobny szczegół⁴⁵. Zauważono też inne niedociągnięcia – niekonsekwencje w pisowni, gdyż pojawiały się zapisy Jana Zamojskiego i Jana Zamoyskiego, Chopina i Szopena, błędy zmieniające nazwę Okólna i Okolna, a nawet błędy z użyciem nieprawidłowych imion patronów: Aleksandra Lenartowicza (zamiast Teodora), Maurycygo Straszewskiego (zamiast Floriana),

³⁵ Uchwała nr X/69/90 Rady Miasta Krakowa z dnia 30 października 1990 r. w sprawie zmian w składzie Komisji Rady [online]. bip.krakow.pl [dostęp 22 września 2022]. Dostępny w internecie: https://www.bip.krakow.pl/?dok_id=167&sub_dok_id=167&sub=uchwala&query=id%3D11133%26typ%3Du.

³⁶ Uchwała nr XVI/123/91 Rady Miasta Krakowa z dnia 31 stycznia 1991 r. w sprawie zmian w składach Komisji Rady [online]. bip.krakow.pl [dostęp 22 września 2022]. Dostępny w internecie: https://www.bip.krakow.pl/_inc/rada/uchwaly/show_pdf.php?id=3468.

³⁷ Uchwała nr XVI/129/91 Rady Miasta Krakowa z dnia 1 marca 1991 r. w sprawie zmian w składach Komisji Rady [online]. bip.krakow.pl [dostęp 22 września 2022]. Dostępny w internecie: https://bip.krakow.pl/?dok_id=167&sub_dok_id=167&sub=uchwala&query=id%3D11016%26typ%3Du.

³⁸ W tym kontekście wspomina się dr. Janusza Nowaka oraz inż. Jarosława Żółciaka, którzy jednak nie figurowali jako członkowie dookooptowani uchwałą Rady Miasta Krakowa.

³⁹ Kobylarczyk Katarzyna: *Nieznany żywot...*

⁴⁰ Zasobu tego nie zdążono przekazać do Archiwum Narodowego w Krakowie i uległ zniszczeniu lub znacznemu uszkodzeniu w trak-

cie pożaru Archiwum Miejskiego w Krakowie, który wybuchł 6 lutego 2021 r. O fakcie niedostępności zasobu Rady Miasta Krakowa autor pozyskał informacje od osób kierujących Archiwum Miejskim w 2022 r.

⁴¹ (J. Św.): *Nie będzie już ulicy Bitwy pod Lenino*. „Dziennik Polski” 1990, nr 210, z 10 września, s. 6.

⁴² Idem: *Jak dzielą się krakowskie ulice. Nie ma amatorów na Ligę Kobiet. Zostawić Lecha, będzie jak znalazł...* „Dziennik Polski” 1990, nr 285, z 7 grudnia, s. 7.

⁴³ *Loc. cit.*

⁴⁴ Ulica miała przedwojenną nazwę, ale po II wojnie światowej pojawili się dwaj kolejni zasłużeni Dąbrowscy: Marian – założyciel i właściciel „Ilustrowanego Kuriera Polskiego”, mieszkaniec Krakowa do wybuchu wojny, oraz Franciszek – zastępca dowódcy i faktycznie dowodzący obroną Westerplatte, mieszkaniec Krakowa po wojnie.

⁴⁵ Kwaśniewski Maciej: *Nowe nazwy dla 158 krakowskich ulic. Trybuna Ludu zostaje*. „Czas Krakowski” 1991, nr 133, z 12 czerwca, s. 7. Jak widać, dziennikarz również powielił błąd, a redakcja gazety go nie wychyliła.

Błędne imię patrona ul. Brodowicza, czyli dość częsta sytuacja, z jaką mieli do czynienia radni I kadencji i którą w znacznym stopniu poprawili. Na kłoszu widnieje imię Feliks, podczas gdy powinno być Józef, fot. Mateusz Drożdż, czerwiec 2022 r.

Antoniego Gramatyki, zamiast ulicy Gramatyka⁴⁶. Dano też szansę niektórym wciąż funkcjonującym patronom z czasów PRL-u: „Ulica Iwana Korownikowa znalazła uznanie, gdyż »zdanem doc. [Andrzeja] Pankowicza (...) podobno Kraków nie ocalał dzięki Koniewowi, a dzięki niesubordynacji Korownikowa i warto poznać prawdę na ten temat«⁴⁷. Ostatecznie jednak Iwan Korownikow jako patron nie przetrwał.

Dziennik „Czas Krakowski” chwalił pracę radnych – członków komisji. „Komisja podjęła niemal czynności śledcze, próbując dojść motywów nazwania czyimś imieniem tej, czy innej ulicy”⁴⁸. Dzięki temu udało się uratować patronów przyzwoitych, prawdziwie zasłużonych dla miasta, a nie dla dawnego ustroju. Jako przykład posłużył Grzegorz Korzeniak, który patronuje ulicy na Woli Justowskiej. „Uchwała jednej z poprzednich rad miejskich [Rady Narodowej Miasta Krakowa] mówi, że tenże Grzegorz Korzeniak, kmięć ze wsi Olszanica, bronił mieszkańców wsi przed terrorem sióstr norbertanek. (...) okazało się, że w rzeczywistości bronił on przywilejów królewskich, jakimi obdarzani byli olszaniccy włościanie. Chłop-demokrata zostanie więc na tabliczkach”⁴⁹. Często wystarczała wiedza historyczna, aby zapobiec błędnym decyzjom: „Chęć wykorzenienia komunistycznego dziedzictwa prowadzi czasem do pomyłek. Komitet Obywatelski z Woli Duchackiej chciał zmienić nazwę ulicy Trybuny Ludów, zapominając, że nazwa ta nie jest poświęcona organowi [prasowemu] PZPR⁵⁰, ale gazecie,

jaką wydawał na emigracji w Paryżu Adam Mickiewicz”⁵¹. Być może powodem próśb Komitetu do radnych był fakt, na który zwrócono uwagę, że na niektórych tabliczkach zawieszonych na tej ulicy było napisane błędnie „ul. Trybuny Ludu”.

Trudno jednak nie zauważyć, że czasami członkowie komisji niektóre nazwy traktowali w sposób zbyt ironiczny, wręcz szyderczy. „Kręcono nosem przy ul. Krańcowej, ponieważ »brakuje jeszcze tylko Początkowej albo Ostatecznej i będzie komplet«, za niemądrą uznano m.in. Księżycową (choć lepsza od Kosmonautów), Kwiecistą, Lazurową (brakuje Ultramarynowej), Lesistą, Letnią, Liliową, Liryczną, Liściastą, Ludową, Łany i Łubinową (...). Padły także głosy, że »nie należy uprawiać propagandy maku« (ulica Makowa) ani »nie czcić przestarzałych technologii« (Martenowska⁵²)”⁵³. Czasami dyskusja sprawiała wrażenie, że radni traktowali ją bardzo lekko: „Przy Józefie Kostrzewskim zwrócono uwagę, że »tak samo nazywał się też znakomity archeolog (ten pierwszy to epidemiolog) i za jednym razem można uhonorować aż dwie osoby, co wychodzi niezwykle tanio«. (...) nie udało się od razu ustalić od czego pochodzi ul. Koszutki, lecz zdecydowano się zostawić gdyż »ładnie brzmi«. (...) Nie spierano się natomiast przy ul. Lecha. Padło nawet zdanie: »zostawić, wkrótce będzie jak znalazł”⁵⁴”⁵⁵. Bywało też odwrotnie – radni byli mocno znuzeni: „Chwilę debatowano nad Oskarem Lange, ale przeważało zdanie »że chciał dobrze i miał sukcesy w Indiach« (...), nie było jasności co do ul. Majora, a to z tego powodu, że nikt nie wiedział (nie było tego w kartotece), co to był za »major«”⁵⁶.

O ile raczej nie było protestów przy usuwaniu bohaterów poprzedniego ustroju, to zdarzały się one przy okazji kwalifikowania niektórych nazw do kategorii „szkodliwych”. Swoje niezadowolenie okazywali mieszkańcy, ale też wypowiadały się media. W obronie niektórych ulic stanęli dziennikarze „Echa Krakowa”, którzy napisali o radnych z komisji, że „pryncypialnie i gruntownie kontynuują swe historyczne dzieło. Stworzyli dwie kategorie nazw: 1. szkodliwe, 2. głupie. Że do pierwszej grupy zaliczyli m.in. ul. Inesy Armand (ponoć kochanki wodza rewolucji) albo ul. Jakuba Haneckiego (zupełnie nieznanego współpracownika tegoż) – zgoda. Lecz czemu chcą z mapy miasta wymazać przy okazji nazwy ulic – uznając je za głupie – Babiego Łata, Czerwonego Kapturka, Combrową, Groszkową, Deszczową, Gradową itp.? Znajdźcie panowie⁵⁷ w sobie choć trochę poczucia humoru! Ileż uroku i bez mała poezji zawiera się w smacznej nazwie: comber...”⁵⁸.

⁴⁶ Ta nazwa upamiętniała dawną jurysdykcję uniwersytecką Gramatyka. Jej nazwa wiąże się z faktem przeznaczenia uzyskiwanych z niej dochodów na uposażenie katedry gramatyki Akademii Krakowskiej.

⁴⁷ (J.Św.): *Jak dzielą się krakowskie ulice...*, s. 7.

⁴⁸ Kwaśniewski Maciej: *Nowe nazwy...*, s. 7.

⁴⁹ *Loc. cit.*

⁵⁰ Właściwa nazwa organu prasowego PZPR to „Trybuna Ludu”.

⁵¹ Kwaśniewski Maciej: *Nowe nazwy...*, s. 7.

⁵² Tu jest nieścisłość, gdyż była to ul. Stanisława Martensa.

⁵³ (J.Św.): *Jak dzielą się krakowskie ulice...*, s. 7.

⁵⁴ Lech Wałęsa był wówczas kandydatem w wyborach na prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej.

⁵⁵ (J.Św.): *Jak dzielą się krakowskie ulice...*, s. 7.

⁵⁶ *Loc. cit.*

⁵⁷ Błąd dziennikarza – w Komisji była też radna. Gazeta powinna apelować: Znajdźcie Państwo.

⁵⁸ (mł): *Kto nie lubi ulicy Combrowej?*. „Echo Krakowa” 1990, nr 241, z 12 grudnia, s. 3. Stawiarski Andrzej: *Ulice jak ludzie*. „Gazeta w Krakowie” 1991, nr 136, z 13 czerwca, s. 2.

Generalnie jednak mieszkańcy popierali zmiany, niekiedy sami na nie nalegali. „Dalsze pozostawianie znaków, symboli komunizmu uważać będziemy za szyderstwo z tych, którzy nie szczędzili życia i krwi dla niepodległości RP oraz ośmielanie pogrobowców epoki nieludzkiego sowiecko-komunistycznego totalitaryzmu do występowania przeciwko demokracji polskiej i narodowi polskiemu. Nie szukamy zemsty – jesteśmy od niej dalecy – ale żądamy dziejowej sprawiedliwości” – napisali członkowie Związku Więźniów Politycznych Okresu Stalinowskiego⁵⁹. „Uważamy, że przez 45 lat za dużo złych ludzi posiadało i posiada swoje ulice” – przekazał komisji swoje stanowisko Światowy Związek Żołnierzy Armii Krajowej⁶⁰. „Uwolnijcie nas od przykrości wymawiania tego imienia, które wywołuje odruch niechęci i złe skojarzenia. Tłumaczenie wnukom kim była ta osoba także nie jest wychowawczo obojętne” – wnioskowali mieszkańcy ul. Nadzieży Krupskiej⁶¹. Sam radny Dawidowicz jeszcze po latach wspominał mieszkańców tej ulicy: „Pamiętam, jak już nie było alei Lenina, przygotowaliśmy uchwałę i przychodzili do nas mieszkańcy ulicy, wtedy jeszcze ul. Nadzieży Krupskiej, i stale mieli takie samo pytanie: »Kiedy nam tę wdowę wywalicie?«”⁶².

W dyskusji nad planowanymi zmianami pojawiały się również głosy, aby najpierw naprawić ulice, załatać dziury w jezdni i w chodnikach, a potem dopiero zmieniać im nazwy, aby stan tego „dziadostwa”, widocznego i dokuczliwego dla użytkowników tych traktów, nie obarczał nowych patronów.

Pojawiały się też głosy postulujące podjęcie szerzej zakrojonych działań, niż tylko usuwanie nazw wprost związanych z poprzednim systemem. Spółdzielnia Mieszkaniowa Hutnik poprosiła komisję o zmianę placu Centralnego na plac Zwycięstwa, gdyż „dotychczasowa nazwa wprowadza w błąd przyjezdnych mylących ten plac z centrum Krakowa”⁶³. Inny głos w tej sprawie, sugerujący, aby przy tej okazji uporządkować przestrzeń nazewniczą w mieście, pochodził od prof. Zbigniewa Perzanowskiego, ówczesnego dyrektora Archiwum Państwowego w Krakowie, który zasugerował inne, już nieideologiczne, zmiany nazw: „W »radosnej twórczości« celuje dzielnica Nowa Huta. Centrum A, B, C, D to oznaczenie niestosowane w Polsce i obce jej kulturze. To giganto- i megalomania minionej epoki. Te nazwy powinny zniknąć. Ale są też inne kwiatki... Os. Górali – czyżby mieszkali tam ludzie wywodzący się z Podhala? Podobnie os. Piastów – jako żywo nikt z mieszkańców tego osiedla nie przyznał się do pochodzenia od piastowskiego praszczura... Nie wiadomo, jaki cel przyświecał twórcom [nazw] os. Handlowe, Hutnicze, Kolorowe – to ostatnie jest równie szare jak inne! Niezrozumiałe jest też nazwanie jednego z osiedli w Nowej Hucie imieniem Józefa Strusia. Jest to jedyny przykład, by osiedle w Krakowie nosiło imię i nazwisko człowieka. Trudno zrozumieć dlaczego ten XVI-wieczny lekarz został tak wyróżniony. Przecież nie był nawet związany z Krakowem. (...) Skąd więc to to wyróżnienie? Zwłaszcza że żadne z osiedli czy ulic nie zostało nazwane imieniem Kazimierza Odnowiciela, dzięki któremu Kraków stał się stolicą odnowionego państwa polskiego”⁶⁴.

Usuwanie dotychczasowych patronów spowodowało potrzebę wybrania nowych. Czasem komisja starała się

jedynie zmienić imię, aby nazwa w zasadzie pozostała ta sama: „Zastanawiano się przy Aleksandrze Kowalskim – sekretarzu PPR: »można zmienić na Rocha Kowalskiego albo uczcić wszystkich Kowalskich jedną ulicą« (...). W przypadku ul. Kupały (od słowiańskiego święta) przychylność znalazł pomysł, by przemianować ją... na Janka Kupały (poeta białoruski), chociaż zastanawiano się, czy taka mała, właściwie przełączka jest właściwa (»nawet nazwa ledwo mieści się na mapie«)”⁶⁵. Podobne zmiany proponowali często sami mieszkańcy tych ulic, które miały być zmienione: ulicę Zygmunta Młynarskiego (działacza KPP) proponowano zmienić na ulicę Emila Młynarskiego (kompozytora), Aleksandra Kowalskiego (działacza komunistycznego) na Franciszka Kowalskiego (poeta z XIX w.). Czasem zmiany mieszkańców szły w innym kierunku, np. zaproponowano, by ulica Kongresu Zjednoczeniowego nazywała się Wiedeńską. Pojawiały się też głosy obawy, aby wahadło zmian ideowych nie przechyliło się niebezpiecznie w jakimś kierunku: „W dobie dzisiejszej dekomunizacji obawiamy się klerykalizacji”⁶⁶ i przyrównywano: „Podobnie jak w latach czterdziestych wszystko dookoła nosiło miano J.W. Stalina, tak u progu lat dziewięćdziesiątych co drugi pomnik i co trzecia ulica noszą nazwę J. Piłsudskiego”⁶⁷.

Do komisji zaczęły spływać głosy proponujące nowych patronów. Prasa cytowała m.in. Radę Wydziału Prawa i Administracji, która domagała się pamięci o wybitnych prawnikach, Krakowski Klub Seniorów Lotnictwa przypominający o zasłużonych lotnikach, a także Związek Podhalan, Małopolski Komitet Okręgowy PPS, Koło Matematyków Studentów UJ.

Antoni Leon Dawidowicz wspominał, że w tej sprawie już pierwszego dnia działalności komisji przyszedł do niego przedstawiciel Polskiego Stronnictwa Ludowego, którzy zaapelowali, by patronami ulic w Nowej Hucie zostali działacze ludowi, gdyż – jak uzasadniali – „Nowa Huta powstała na krzywdzie chłopskiej i dlatego w Nowej Hucie powinny być ulice działaczy ludowych”⁶⁸. Prośba ta została wysłuchana i do panteonu patronów w tej części Krakowa zaliczono Stanisława Mikołajczyka, Stanisława Mierzwę i Jana Gajocha.

Zanim w przestrzeni publicznej pojawili się przedstawiciele partii ludowej, uhonorowano nowohucian. Na sesji 26 kwietnia 1991 roku, niejako wyprzedzając dekomunizację ulic, dokonano dwóch zmian nazw w Nowej Hucie. Decyzją radnych ulicę Włodzimierza Majakowskiego na

⁵⁹ Stawiarski Andrzej: *Ulice jak ludzie*. „Gazeta w Krakowie” 1991, nr 136, z 13 czerwca, s. 2.

⁶⁰ *Loc. cit.*

⁶¹ *Loc. cit.*

⁶² Wywiad autora z dr hab. Antonim Leonem Dawidowiczem...

⁶³ Stawiarski Andrzej: *Ulice jak ludzie...*, s. 2.

⁶⁴ Kieta Katarzyna: *Co robił struś w Nowej Hucie...* „Echo Krakowa” 1990, nr 178, z 13 września, s. 5.

⁶⁵ (J.Św.): *Jak dzielą się krakowskie ulice...*, s. 7.

⁶⁶ Stawiarski Andrzej: *Ulice jak ludzie...*, s. 2.

⁶⁷ *Loc. cit.*

⁶⁸ Wywiad autora z dr hab. Antonim Leonem Dawidowiczem...

Tablica ku czci Zbigniewa Skolickiego na ścianie budynku przy ul. Krzywej. Rada Miasta Krakowa w 1991 r. przemianowała ul. Skolickiego na Monte Cassino, fot. Mateusz Drożdż, listopad 2022 r.

odcinku od ulicy Stefana Żeromskiego do ulicy Władysława Broniewskiego przemianowano na ulicę Obrońców Krzyża, a bezimiennemu dotąd placowi przed kościołem Arka Pana w Bieńczykach nadano nazwę placu Bogdana Włosika⁶⁹.

Wkrótce potem komisja przygotowała swoje *opus magnum*, o czym informowała „Gazeta Krakowska” w dniu sesji: „Ludzie nie chcą Krupskiej, wolą mieszkać Na Szańcu; zrezygnowano z Lampego na rzecz Zaułka Wileńskiego; nieważne jest honorowe obywatelstwo Krakowa przyznane Ludwikowi

Swobodzie (...). Nowi patroni ulic, przedstawiciele różnych ugrupowań politycznych i społecznych są bohaterami walk o niepodległość ojczyzny, zaś większość dotychczasowych patronów uzależniła po wojnie kraj od komunizmu, zniknęli więc z tabliczek. Nadzwyczajna komisja ds. nazewnictwa ulic Rady Miasta Krakowa zakończyła działalność”⁷⁰.

Prawdziwa fala zmian, która objęła w swojej części głównej zmiany 133 istniejących nazw, nazwy dla nienazwanych miejsc, zniesienie nazw ulic, które w praktyce nie istniały, oraz sześć nazw bulwarów, miała miejsce podczas 25. sesji Rady Miasta Krakowa 14 czerwca 1991 roku⁷¹. Siedmiu ulicom – jak głosił zapis uchwały – „przywrócono ich historyczne nazwy”⁷², a były to: ulica Ceramiczna – teraz gen. Bolesława Roja, Fromborska – Leopolda Lisa-Kuli, Kaletników – Stanisława Mitera, plac Kostki-Napierskiego – plac Lasoty, ulica Radłowa – Bronisława Pierackiego, Pawła Sierankiewicza – Skwerowa, Biblioteczna – Kadrówki. Wśród patronów, którzy musieli ustąpić poprzednim nazwom, znalazły się dwa nazwiska z poprzedniego systemu: komunisty Pawła Sierankiewicza oraz kreowanego na bohatera ruchu ludowego Aleksandra Kostki-Napierskiego z czasów powstania Chmielnickiego. Ustąpić też musiały nazwy geograficzne, odrzeczownikowe, a nawet nazwa całkiem zgrabnie komponująca się z miejscem: ulica Biblioteczna, położona na tyłach Biblioteki Jagiellońskiej, której nazwa decyzją władz komunistycznych miała zatrzeć pamięć o I Kompanii Kadrowej (wymaszerowała w bój o wolną Polskę z pobliskich Oleandrów, o czym przypominała przedwojenna nazwa⁷³).

W części głównej uchwała zmieniała aż 126 nazw ulic: ulicę Iwana Ambrosowa zmieniono na ulicę prof. Teodora Spiczakowa, Armii Ludowej na ks. Władysława Gurgacza, Armii Radzieckiej na Edwarda Rydza Śmigłego, 1 Armii Wojska Polskiego na Juliusza Kadana Bandrowskiego, Waleriego Bagińskiego na św. Piotra, S. Bagockiego na Adama Vetulaniego, Zygmunta Berlinga na Wacława Lipińskiego, H. Biernackiego na Edmunda Biernackiego, S. Babińskiego na Franciszka Bielaka, M. Bogatki na Kazimierza Czapińskiego, J. Bruna na Franciszka Pększyca-Grudzińskiego⁷⁴, M. Buczka na Nowogrodzką⁷⁵, W. Buczyńskiego na Jana Piwnika „Ponurego”, J. Chmielka na ks. Jana Kusia, Cienistą na odcinku od ulicy Obrońców Krzyża do dotychczasowej alei Rewolucji Październikowej na Jerzego Szajnłowicza-Iwanowa, Czterech Pancernych na Józefa Unruga, Czwartaków

⁶⁹ Uchwała nr XXIII/150/91 Rady Miasta Krakowa z dnia 26 kwietnia 1991 r. w sprawie nazwy ulicy i placu [online]. bip.krakow.pl [dostęp 22 września 2022]. Dostępny w internecie: https://bip.krakow.pl/?dok_id=167&sub_dok_id=167&sub=uchwała&query=id%3D11310%26typ%3Du.

⁷⁰ Cegła Elżbieta: *Krupska – Na Szaniec, Krasicki – z piedestału*. „Gazeta Krakowska” 1991, nr 136, z 15–16 czerwca, s. 11.

⁷¹ Uchwała nr XXV/170/91 Rady Miasta Krakowa z dnia 14 czerwca 1991 r. w sprawie zmian nazw ulic i placów [online]. bip.krakow.pl [dostęp 22 września 2022]. Dostępny w internecie: https://www.bip.krakow.pl/?dok_id=167&sub_dok_id=167&sub=uchwała&query=id%3D11330%26typ%3Du.

⁷² Nie jest w pełni precyzyjna informacja, gdyż przedwojenna ul. Bronisław Pierackiego to obecna ul. Studencka, zatem tu nastąpiło przywrócenie patrona, choć w innym miejscu niż wcześniej. Gen. Bolesław Roja zmarł w 1940 r., zatem nie miał swojej ulicy w przedwojennym Krakowie, bohaterowie legionowi Stanisław Mitera i Leopold Lis-Kula nie mieli swoich ulic w przedwojennym Krakowie.

⁷³ Nowak Janusz Tadeusz: *Wokół Oleandrów*. Kraków 2014.

⁷⁴ W oryginale był nieprawidłowy zapis: Pękrzyca – por. uchwała nr XXV/170/91 Rady Miasta Krakowa.

⁷⁵ Używana jest też nazwa Nowogrodzka.

na Czwartaków⁷⁶, Tadeusza Ćwika na Wojciecha Lipowskiego, T. Dąbala na Jana Zygmunta Robla, osiedle Dąbrowszcaków na Przy Arce, M.P. Demakowa na Ignacego Mościckiego, O. Dłuskiego na gen. Leopolda Okulickiego, T. Duracza na gen. Kazimierza Sosnkowskiego, G. Dymitrowa na Klimka Bachledy, W. Dzielskiego na Mirosława Dzielskiego, F. Engelsa na gen. Mieczysława Boruty-Spiechowicza, J. Fafary na Jurka Biczana⁷⁷, A. Fiderkiewicza na siostry Zygmunty Zimmer, Ignacego Fika na Józefa Mackiewicza, P. Findera na ks. Stefana Pawlickiego, P. Flachta na gen. Bolesława Wieniawy-Długoszowskiego, J. Fućika na płk. „Sarty”, J. Gagarina na Jasnogórkę, M. Gorkiego na Andrieja Sacharowa, Rodziny Górkiewiczów na Tadeusza Szafrana, 15-go Grudnia na ks. Franciszka Blachnickiego, Gwardii Ludowej na Walerego Sławka, J. Haneckiego na Kłuszyńską, J. Hempla na Nad Fosą, Herynga na Berdyczowską, Inwalidów Wojennych na al. Powstańców Śląskich, A. Janarka na Kazimierza Wielskiego Boczną, F. Józwiaka na Edwarda „Bzymka”-Strzałkowskiego⁷⁸, M. Karasia na Romana Ingardena, M. Kasprzaka na Maksymiliana i Stanisława Cerchów, Iwana Kobyłańskiego na Romana Kielkowskiego, W. Kolskiego na Orszańską, Komunistycznej Partii Polskiej⁷⁹ na Stanisława Mierzwy, Kongresu Zjednoczeniowego na Wiedeńską, I. Koniewa i Fizyków na Armii Krajowej, I. Korownikowa na Josepha Conrada, W. Kostrzewy na gen. Michała Karaszewicza-Tokarzewskiego, A. Kowalczyka na Kazimierza Odnowiciela, A. Kowalskiego na Franciszka Kowalskiego, Kozuba na Aleksandra Prystora, Janka Krasickiego na Andrzeja Małkowskiego, Leona Kruczkowskiego na Melchiora Wańkowicza, N. Krupskiej na Na Szaniec, A. Lange⁸⁰ na Zaułek Wileński, Oskara Langego na prof. Adama Bochnaka, osiedle XX-lecia PRL na Albertyńskie, osiedle XXX-lecia PRL na os. Krowodrza Górka, Legionów (d. Ormowców) na Legionistów⁸¹, Kazimierza Lagomskiego⁸² na Kazimierza Wyrzyńskiego, Juliana Leńskiego na Stanisława

Wojciechowskiego, M. Lewińskiego na Józefa Montwiłła-Mireckiego, Leśną na odcinku od Do Kopca do Zakamycz na Pod Sowińcem, Ligi Kobiet na Krzemieniecką, Róży Luksemburg na ks. Ferdynanda Machaya, J. Łabuza na Józefa Becka, J. Machny na rtm. Witolda Pileckiego, B. Macudzińskiego na ks. Piotra Skargę, W. Madei na Drogę Rokadową, 9-go Maja na Leona Petrażyckiego, W. Majakowskiego na Stanisława Mikołajczyka, F. Malinowskiego na Bronisława Malinowskiego, Jana Marchewczyka na Tadeusza Kantora, S. Martensa na Franciszka Niepokólczyckiego, K. Marksa na Ludźmierską, J. Nagórzańskiego na Adolfa Nowaczyńskiego, J. Niecki na por. Halszki, M. Nowotki na Jakuba Zachemskiego, Obrońców Pokoju na Stanisława Balickiego, Owcy-Orwicza na Jana Lechonia⁸³, B. Pawlika na Adama Ciołkosza, A. Polewki na Fatimską, park A. Polewskiego⁸⁴ na park św. Wincentego á Paulo, aleję Planu 6-letniego i aleję Rewolucji Kubańskiej na Jana Pawła II, J. Pietrucha na Stefana Stolarza, Pionierów na Władysława Poturalskiego, Powstania Słowackiego na ks. Prałata Mariana Łączka, plac Powstańców Śląskich na plac Niepodległości, M. Radockiego na por. Antoniego Stawarza⁸⁵, Pastkowskiego⁸⁶ na Julii Nenka, W. Razina na Józefa Ostafina, aleję Rewolucji Październikowej na aleję gen. Władysława Andersa, H. Rogowa na Sawy Calińskiego, A. Rysiewicza na Henryka Müncha⁸⁷, F. Sasuły na Ludwika Jędrzejczyka, J. Saturna na Mariana Hemara, Z. Skolickiego na Monte Cassino, 18-go Stycznia na Królewską⁸⁸, J. Strzelczyka na Brunona Schulza, L. Swobody na Jana Palacha, S. Szadkowskiego na Wilhelma „Wilka” Wyrwińskiego⁸⁹, F. Szwabowskiego na ks. Jerzego Popiełuszki, W. Szmida na Sergiusza Piaseckiego, A. Taborowicza na Szerokie Łąki, E. Thälmana na Karola Popieła, J. Topolnickiego na Łukasza Cieplińskiego, Traktorzystów na Kazimierza Pużaka, J. Tyszki na Tadeusza „Wyrwy”-Furgalskiego⁹⁰, W. Wadasa na Władysława Raczkiewicza, W. Wandurskiego na Prof. Stefana Myczkowskiego⁹¹, W. Wasilewskiej

⁷⁶ W tym przypadku radni zmienili nazwę na identyczną, ale co najważniejsze, zmienili uzasadnienie – Czwartaków Armii Ludowej zastąpili Czwartacy z powstania listopadowego.

⁷⁷ W oryginale był niepoprawny zapis Biczana, podczas gdy powinien być Bitschana.

⁷⁸ W zasadzie powinno być pisane bez cudzysłowu, ale z dywizem.

⁷⁹ W oryginale był niepoprawny zapis: Polskiej, podczas gdy powinien być: Polski.

⁸⁰ Błędny zapis, gdyż powinno być: A. Lampego.

⁸¹ Ta zmiana została cofnięta dwie sesje później na mocy uchwały nr XXVII/186/91 Rady Miasta Krakowa. Tym razem została zapisana błędnie pierwotna nazwa ulicy Legionów, którą zapisano i przegłosowano jako Legionistów.

⁸² Błędny zapis, była ul. Kazimierza Legomskiego.

⁸³ Odstąpiono od tej zmiany uchwałą nr LXXX/511/93 Rady Miasta Krakowa z dnia 2 kwietnia 1993 r. w sprawie nazw ulic [online]. bip.krakow.pl [dostęp 3 października 2022]. Dostępny w internecie: https://www.bip.krakow.pl/?dok_id=167&sub_dok_id=167&sub=uchwała&query=id%3D11330%26typ%3Du.

⁸⁴ Błędny zapis, park nosił nazwę Adama Polewki.

⁸⁵ W zasadzie powinno być: kpt., gdyż za działania na rzecz wyzwo-

lenia Krakowa por. Antoni Stawarz został awansowany na stopień kapitana.

⁸⁶ Błędny zapis, powinno być Pestkowski.

⁸⁷ Ta zmiana została cofnięta na kolejnej sesji uchwałą nr XXVI/177/91 Rady Miasta Krakowa z dnia 21 czerwca 1991 r. w sprawie nazwy ulicy [online]. bip.krakow.pl [dostęp 22 września 2022]. Dostępny w internecie: https://bip.krakow.pl/?dok_id=167&sub_dok_id=167&sub=uchwała&query=id%3D11337%26typ%3Du.

⁸⁸ Ta nazwa kwalifikowałaby się do zmiany na nazwę przedwojenną, która brzmiała ul. Józefa Wybickiego, ale radni nie skorzystali z tej opcji.

⁸⁹ W zasadzie powinno być pisane bez cudzysłowu, ale z dywizem.

⁹⁰ W zasadzie powinno być pisane bez cudzysłowu, ale z dywizem.

⁹¹ Ostatecznie nazwa ta została zniesiona, jako że przebieg tak nazwanej ulicy nie został zrealizowany w terenie – uchwała nr XIX/142/99 Rady Miasta Krakowa z dnia 12 maja 1999 r. w sprawie nazw ulic [online]. bip.krakow.pl [dostęp 30 października 2022]. Dostępny w internecie: https://bip.krakow.pl/?dok_id=167&sub_dok_id=167&sub=uchwała&query=id%3D11419%26typ%3Du. Nazwa ul. Stefana Myczkowskiego została jednak nadana ulicy, którą wybudowano w Mydlnikach.

Na jednej z posesji przy ul. Andrzeja Potebni w Podgórzu przez cały okres Polski ludowej zachowała się tabliczka z przedwojenną nazwą, czyli Braci Dudzińskich. Patron z okresu PRL-u, bohater powstania styczniowego, nie został usunięty, a legionieści z Podgórza, czyli Bracia Dudzińscy, otrzymali plac przy dworcu kolejowym w Płaszowie, fot. Mateusz Drożdż, kwiecień 2022 r.

na Doktora Twardego, B. Wesołowskiego na Tomasza Arciszewskiego, J. Wieczorka na mjr. Łupaszki, K. Winiarskiego na Erazma Jerzmanowskiego, C. Wojnarowskiej na Tadeusza Ochławskiego, Stefana Wolasa na Batalionu „Skała” AK, A. Zawadzkiego na gen. Augusta Fieldorfa-Niła, J. Zemanka na ks. Jakuba Wujka, Złotej Kielni na Jerzego Szablowskiego, F. Zubrzyckiego na Jana Sasa-Zubrzyckiego, Związku Młodzieży Polskiej na Jana Gajocha, Związku Walki Młodych na Kazimierza Herwina-Piątką. Dodatkowo ciąg ulic prof. Tadeusza Seweryna i Wilhelma Piecka otrzymał na całej swojej długości nazwę prof. Tadeusza Seweryna, więc nazwa Wilhelma Piecka też zniknęła⁹².

A przy okazji nazwano siedem ulic, parków, placów i mostów, które do tego dnia nie posiadały swoich nazw, a były to: plac Braci Dudzińskich⁹³ dla placu przy dworcu kolejowym Kraków Płaszów, ulica Karola Rollego dla przedłużenia ulicy Przedwiośnie od ulicy Jana Długosza do mostu Józefa Piłsudskiego, most Retmański dla mostu nad Wilgą na przedłużeniu ulicy Jana Długosza, Planty Floriana Nowackiego dla Plant między placem Emila Serkowskiego, ulicami Władysława Warneńczyka, Sokolską i nowo nazwaną ulicą Karola Rollego, Port Solny jako nazwa ulicy dla ulic wzdłuż Wisły, która łączy ulice Krakusa i Na Zjeździe, aleja gen. Tadeusza Bora-Komorowskiego dla nowej ulicy łączącej Młyńską⁹⁴ z dotychczasową ulicą Ostapa Dłuskiego, Młynówka Królewska dla tzw. Deptaka, będącego przedłużeniem ulicy Artura Grottgera poza ulicę Kujawską.

Poza tym radni znieśli też nazwy pięciu ulic, które choć już nazwano, to jeszcze nie zaistniały w praktyce, gdyż fizycznie nie zostały przygotowane, ale wytyczono je już w planach. Były to następujące nazwy: Inessy Armand, Armii Krajowej (na os. Ruczaj), Bohaterów Monte Cassino (na os. Ruczaj), Młynarska i Franciszka Sasuły, a także zmienili nazwy bulwarów wiślanych od mostu Dębnickiego do mostu Kolejowego, które nosiły nazwy: Mikołaja Zyblikiewicza, Bolesława Drobnera i Zygmunta Sakiewicza, a wprowadzono nowe. I tak na lewym brzegu Wisły powstały bulwary Czerwieński, Inflancki, Kurlandzki, na prawym – bulwary Poleski, Wołyński i Podolski.

Decyzja radnych oznaczała, że z nazewnictwa miejskiego zniknęło ponad sto nazw sławiących osoby, instytucje i wydarzenia związane z poprzednim systemem. Byli to czerwonoarmiści: Iwan Ambrosow, Iwan Aleksandrowicz Kobylański, Iwan Stiepanowicz Koniew, Iwan Terentiewicz Korownikow, Wasilij Aleksiejewicz Razin, Herman Antonowicz Rogow, a także polscy komuniści, wśród nich członkowie partii bolszewickiej i współpracownicy służb sowieckich, wielu zostało zamordowanych w czasie wielkiej czystki. Uhonorowani ulicami w Krakowie działacze komunistyczni to również często członkowie powojennych władz w Polsce i twórcy kultury o komunistycznych poglądach: Walery Bagiński, Sergiusz Bagocki, Marian Bogatko, Julian Brun, Marian Buczek, Tadeusz Ćwik, Tomasz Dąbal, Ostap Dłuski, Teodor Duracz, Alfred Fiderkiewicz, Paweł Finder, Piotr Flach, Jakub Hanecki, Jan Hempel, Zygmunt Herzyng, Mieczysław Karaś, Witold Kolski, Wera Kostrzewa (czyli Maria Koszutska), Aleksander Kowalski, Leon Kruczkowski, Alfred Lampe, Oskar Lange, Kazimierz Legomski, Julian Leszczyński (pseud. Leński), Róża Luksemburg, Józef Łabuz, Józef Machno, Stanisław Martens, Józef Nagórzański, Józef Niecko, Marceli Nowotko, Adam Polewka, Stanisław Pestkowski, Józef Saturn, Zbigniew Skolicki, Andrzej Taborowicz, Jan Tyszka, Władysław Wadas, Witold Wandurski, Wanda Wasilewska, Bronisław Wesołowski, Stefan Wolas, Aleksander Zawadzki, Bolesław Drobner, Zygmunt Sakiewicz.

Wśród zdekomunizowanych żołnierzy Wojska Polskiego podporządkowanego Armii Czerwonej byli: Zygmunt Berling i Franciszek Józwiak, komuniści oraz członkowie PPR i Gwardii Ludowej, najczęściej polegli lub zamordowani w czasie II wojny światowej: Ładysław Buczyński (zapisany w uchwale jako W. Buczyński), Stanisław Fafara (zapisany w uchwale jako J. Fafara), Ignacy Fik, Anastazy Kowalczyk, Jan (Janek) Krasicki, Mieczysław Lewiński, Franciszek Malinowski, Jan Marchewczyk, Bronisław Pawlik, Józef Pietrucha, Franciszek Sasuła, Józef Strzelczyk, Stanisław Szadkowski, Franciszek Szwabowski, Juliusz Topolnicki, Józef Wiczorek, Józef Zemanek, Franciszek Zubrzycki, radziecki doradca m.in. w czasie budowy Nowej Huty Michał Pawłowicz Demakow oraz zagraniczni działacze komunistyczni i twórcy zasłużeni dla komunizmu: Georgi Dimitrow Michajłowicz, Fryderyk Engels, Julius Fučík, Maksim Gorki, Nadieżda Krupska, Władimir Władimirowicz Majakowski, Karol Marks, Wilhelm Pieck, Ludvik Svoboda, Ernst Thälman, Jan Tyszka oraz Inessa Armand.

⁹² Jest to o tyle ciekawe, że informacja o tym znajduje się w par. 4, a nie wraz ze 126 nazwami wymienionymi w par. 2.

⁹³ Przedwojenna ul. Braci Dudzińskich została zmieniona na ul. Andrzeja Potebni i tę nazwę pozostawiono.

⁹⁴ I ul. Lublańska, a w zasadzie ul. Lublańską, gdyż al. Tadeusza Bora-Komorowskiego łączyła się wówczas pod kątem 90 stopni z ul. Lublańską i dochodzącą do niej ul. Młyńską.

Wśród pozbawionych zaszczytów byli też bohaterowie komunistyczni z dawnych lat: Marcin Radocki, kompan Aleksandra Kostki-Napierskiego, oraz działaczka partii Proletariat Cezaryna Wojnarowska, która zmarła w 1911 roku.

Oprócz postaci honory patronów ulic odebrano także związkom wojskowym, takim jak Armia Ludowa, Armia Radziecka, I Armia Wojska Polskiego, Gwardia Ludowa, Czwartacy, Dąbrowszczacy, organizacjom politycznym, jak Związek Młodzieży Polskiej, Związek Walki Młodych, Komunistyczna Partia Polski, organizacji społecznej – Lidze Kobiet, wykorzystywanym do propagandy stalinowskiej Obrońcom Pokoju czy Traktorzystom oraz bohaterom popularnej książki i jeszcze popularniejszego serialu telewizyjnego – Czterem Pancernym.

Zmiany dotknęły też upamiętnione w nazwach ulic cztery daty: ulice 1-go Maja⁹⁵, 15-go Grudnia, 9-go Maja, 18-go Stycznia, dwie rocznice: osiedla XX-lecia PRL i XXX-lecia PRL, bitwę: ulica Bitwy pod Lenino, oraz wydarzenia: ulice Manifestu Lipcowego, Kongresu Zjednoczeniowego, Planu 6-letniego, Rewolucji Kubańskiej, Powstania Słowackiego, Rewolucji Październikowej.

Niejako przy okazji zmian surowo potraktowano także takie nazwy, jak Pionierów, Powstańców Śląskich, Inwalidów Wojennych, a także Złotej Kielni, które zostały zniesione lub przeniesione.

Niektóre nazwiska usuniętych wówczas bohaterów dawnego ustroju trudno jest dzisiaj odnaleźć nie tylko w internecie, ale nawet w czterotomowej *Encyklopedii PWN* z końca lat osiemdziesiątych XX wieku, co pokazuje, że wśród patronów ulic były osoby o zasługach nikłych w skali kraju i miasta. Autorowi nie udało się ustalić, kim byli i czym się zasłużyli: H. Biernacki, J. Chmielek, rodzina Górkiewiczów, A. Janarek, K. Winiarski. Autor też nie znalazł informacji o S. Babińskim⁹⁶ czy o Kozubie, gdyż jedyny zasłużony – dla poprzednich władz – o tym nazwisku, czyli Apolinary Kozub, żył w czasie dokonywania zmian.

Komisji nie było jednak łatwo przegłosować na sesji Rady Miasta całość zaproponowanych zmian. Donosiła o tym prasa: „Gorąco spierano się także o nowe nazwy dla ponad 130 ulic spośród (...) istniejących w mieście. Zatriumfowała sprawiedliwość dziejowa odbierająca ulice ludziom i wydarzeniom przypisanym tradycji komunistycznej. W paru przypadkach powrócono do nazw historycznych, nazwano ulice dotąd nie nazwane, zlikwidowano nazwy ulic nie istniejących. [Radny] Grzegorz Hajdarowicz bronił uporczywie nazw obojętnych ideologicznie dzięki czemu przywrócono zmienioną kilkanaście minut wcześniej⁹⁷ ul. Pielęgniarek. Skasowano natomiast Traktorzystów”⁹⁸.

„Do ostatniej chwili trwały zażarte boje o uhonorowanie poszczególnych części miasta coraz to nowymi nazwami. [Radny] Piotr Kleczkowski bronił 1 Armie WP, Polewkę, Kruczkowskiego. Proponowane nazwy nazwał powrotem do zaścianka, a nie wejściem do Europy. Jego wypowiedź uznano za skandaliczną, a proponowane poprawki »padły«. W rezultacie nowe nazwy, bądź stare historyczne otrzymało jedynie 7 proc. krakowskich ulic”⁹⁹.

Kilka zmienionych nazw mogło jednak zostać zachowanych. Nie każda z nich miała szczęście jak Powstańcy Śląscy,

Stacja energetyczna przy ul. Wieczystej należąca do firmy Tauron Polska Energia SA. Państwowa firma nadal używa komunistycznej nazwy ulicy – Marchewczyka, mimo że Rada Miasta Krakowa w 1991 r. zmieniła jej patrona na Tadeusza Kantora, fot. Mateusz Drożdż, maj 2022 r.

którzy zostali zastąpieni nazwą placu Niepodległości, gdyż plac ten przylegał do terenu po dawnych, nieistniejących już koszarach, skąd swoją akcję wyzwolenia Krakowa rozpoczął por. Antoni Stawarz, ale zostali uhonorowani w innym miejscu.

Z perspektywy czasu wygląda na to, że stosując manewr z Czwartakami, gdzie wymieniono Czwartaków z Gwardii Ludowej na Czwartaków z powstania listopadowego i poprawiając uzasadnienie nazwy, można było uratować też Pionierów¹⁰⁰. Jednak na początku lat dziewięćdziesiątych XX wieku kojarzyli się oni nie z osobami, które wytyczały szlaki rozwoju cywilizacji czy budowały coś od podstaw, ale z bohaterami czytanek z podręczników do nauki języka rosyjskiego, którzy w białych koszulach i czerwonych chustach uczyli postaw socjalistycznych na obozie pionierów w Artieku, a Ogólnozwiązkowa Organizacja Pionierska im.

⁹⁵ Zapis z końcówką „-go” stanowił nazwy własne tych ulic i w okresie jego nadawania był poprawną formą zapisu daty. Obecnie pisownia jest zmieniona i daty pisze się bez końcówki, choć w przestrzeni publicznej na tabliczkach ulicznych można jeszcze dawną nazwę spotkać, np. al. 29-go Listopada.

⁹⁶ W *Kraków. Plan miasta* z 1990 r. jest wymieniony tylko dr Józef Babiński.

⁹⁷ Raczej chodzi o poprawkę do uchwały do tej proponowanej zmiany i dyskusję przed głosowaniem.

⁹⁸ Tyrański Władysław: *Odeszli traktorzyści*. „Czas Krakowski” 1991, nr 136, z 15–16 czerwca, s. 9.

⁹⁹ Cegła Elżbieta: *Krupska...*, s. 11.

¹⁰⁰ Według Instytutu Pamięi Narodowej jest to nazwa wieloznaczna, która odnosi się zarówno do „członków dziecięcej organizacji komunistycznej”, jak i „ludzi, którzy torują nowe drogi w jakiejś dziedzinie”. Do zmiany była przewidziana jedynie ta nazwa, która odnosiła się wprost do radzieckich pionierów: *Lista – ul. Pionierów* [online]. IPN [dostęp 14 września 2022]. Dostępny w internecie: <https://ipn.gov.pl/pl/upamietnianie/dekomunizacja/zmiany-nazw-ulic/nazwy-ulic/lista/38514,ul-Pionierow.html>.

Włodzimierza Iljicza Lenina wówczas istniała we wciąż istniejącym wówczas Związku Radzieckim.

Ulicę 18-go Stycznia przemianowano na Królewską, a nie na przedwojenną ulicę Józefa Wybickiego. Tu zadecydowały dwa fakty: ulica w wyniku okupacyjnej i powojennej zabudowy zmieniła zupełnie swój charakter, a dodatkowo Józef Wybicki został w 1981 roku patronem znaczącej ulicy na Krowodrzy.

Niezrozumiała jest jednak likwidacja nazwy Złotej Kielni, skoro konkurs o tej nazwie ma się dobrze i nadal istnieje, a także likwidacja ulicy Inwalidów Wojennych, czyli żołnierzy trwale okaleczonych w trakcie działań wojennych. Być może w tym drugim przypadku zaważył fakt, że w Krakowie radni przywrócili już nazwę placu Inwalidów.

Były też ofiary być może nieporozumień, a być może wykorzystania propagandowego przez komunistów, jak postać Marcina Kasprzaka powieszonego przez Rosjan na stokach Cytaдели Warszawskiej w 1905 roku. Radni z komisji przekonali się też o tym, że w niektórych przypadkach nazwy ulic powstały w wyniku podkoloryzowania w celu łatwiejszego uchwalenia, a często i przyspieszenia inwestycji w rejonie w czasach minionych. W przypadku działacza KPP, ale i współpracownika AK, zasłużonego lekarza Mieczysława Owcy-Orwicza i oficera Gwardii Ludowej PPS Adama Rysiewicza udało się przywrócić ich nazwy w dawnych miejscach. Z informacjami pospieszili okoliczni mieszkańcy. Takiego szczęścia nie mieli za to działacz spółdzielczy Wiesław Dzielski, działacz sportowy Bolesław Macudziński, lotnik kosmonauta, pierwszy człowiek w kosmosie Jurij Gagarin, a nawet XIX-wieczny księgarz Władysław Szmidt, który umarł przed narodzinami komunizmu.

Warto jednak podkreślić, że mimo czasem zbyt dużej gorliwości w zmianach nazw, czego przykładem była próba usunięcia nazwy ulicy Pielęgniarek w pobliżu szpitala, to uniknięto błędów, które miały miejsce np. w Warszawie, gdzie „władze zmieniły nazwy przedwojenne na nazwy upamiętniające bohaterów z II wojny i lat 80. Ul. Stołeczna przemianowały na ks. Jerzego Popiełuszki, a rondo Babka na rondo Zgrupowania AK »Radosław«». Spotkało się to z oporem części mieszkańców, którzy konsekwentnie używają nazw poprzednich, które były charakterystyczne i jak się wydaje, lubiane i akceptowane przez mieszkańców”¹⁰¹.

Uchwałodawcy i urzędnicy nie uniknęli jednak błędów, które zresztą sami zaczęli korygować. Na sesji tydzień póź-

niej przywrócili w prawach patrona ulicy wspomnianego już Adama Rysiewicza, cofając zaproponowaną i przegłosowaną wcześniej zmianę na Henryka Müncha¹⁰². Powodem zmiany był fakt, że radni zostali poinformowani przez mieszkańców, że usunięty patron był oficerem Gwardii Ludowej PPS, a nie komunistycznej Gwardii Ludowej¹⁰³. Na kolejnej sesji skorygowali dwie kolejne zmiany, których sami dokonali. Co ciekawe, w obu przypadkach popełniając aż... trzy błędy.

Pierwszy przypadek z podwójnym błędem to paragraf pierwszy, który korygował, że wymieniona w błędnie wskazanym punkcie 14 uchwały z 8 września¹⁰⁴ zmiana ulic Stanisława Cekiery i Antoniego Stawarza na ulicę Legionów będzie szła dalej w swoim wydźwięku – na Legionów Józefa Piłsudskiego. Oczywistym błędem merytorycznym jest, że taka jednostka wojskowa nigdy nie istniała, zaś Józef Piłsudski od 19 grudnia 1914 roku do 27 września 1916 roku był dowódcą jedynie 1 Brygady, czyli jednej z trzech brygad tworzących Legiony Polskie, które jako całość były dowodzone przez gen. Karola Durskiego-Trzaskę, gen. Stanisława Puchalskiego, płk. Stanisława Szeptyckiego i płk. Zygmunta Zielińskiego, a także czasowo przez płk. Józefa Hallera. Nową nazwę można potraktować jako nieudaną próbę doprecyzowania, o które oddziały legionowe chodziło uchwałodawcom.

Trzeci błąd pojawił się w paragrafie 2, który korygował decyzję radnych z 14 czerwca 1991 roku, gdy uchwalili ulicę Legionistów. W dokumencie przyjętym jako poprawka zapisano źle poprzednią nazwę, wpisując „Legionistów (d. Ormowców)”¹⁰⁵, podczas gdy nazwa wprowadzona jeszcze przed odrodzeniem się samorządu nadawała nazwę Legionów. Ten błąd został jednak niejako skasowany wraz z likwidacją nazwy, której dotyczył.

W pozostałych paragrafach radni uchwalili bardzo konkretne wskazówki dla urzędników miejskich: urzędowy spis nazw ulic miał być uchwalony do 30 września 1991 roku, uchwalono okres przejściowy do 31 grudnia 1992 roku, gdy obie nazwy – stara, uchylona, i nowa, uchwalona – mogły być używane na równych prawach, co oznaczało też, że przy montażu tabliczki z nową nazwą należało pozostawić starą tabliczkę, choć z przekreśleniem wychodzącej z użycia nazwy¹⁰⁶.

Błędy popełniały także służby miejskiej realizujące w praktyce decyzje radnych, które... pomyliły Krasickich. Tabliczki z nową nazwą ulicy Andrzeja Małkowskiego powiesiły na ulicy Ignacego Krasickiego, a nie Janka Krasickiego. Dopiero interwencja mieszkańców, a następnie radnego Dawidowicza w Urzędzie Miasta Krakowa spowodowała przywrócenie właściwego Krasickiego w przestrzeni publicznej i usunięcie drugiego Krasickiego¹⁰⁷.

Co ciekawe, mimo działań zmieniających nazwy ulic w Krakowie sami radni Miasta Krakowa nie zawsze stosowali się do nich. Przykładem są zapisy uchwały z 14 października 1991 roku z listą tablic pamiątkowych, które uznano za konieczne do usunięcia. Radni wskazali w niej listę 44 tablic, które podano wraz z adresami, gdzie do tej pory znajdowały się. Wśród tych adresów można znaleźć następujące: „ul. Demakowa, ul. Kowalczyka 2, ul. 18-go Stycznia 1, ul. Modrzewskiego 49, ul. Modrzewskiego 51”¹⁰⁸, podczas gdy zgodnie z tym, co radni miejscy sami przecież uchwalili,

¹⁰¹ Suski Max: *Adres polski. Dlaczego Polacy wciąż kłócą się o nazwy ulic?*. W: Mask Deirdre: *Adresy. Co mówią nam o tożsamości, statusie i władzy*. Przeł. Agnieszka Wilga. Kraków 2022, s. 341.

¹⁰² Uchwała nr XXVI/177/91 Rady Miasta Krakowa...

¹⁰³ Wywiad autora z dr. hab. Antonim Leonem Dawidowiczem...

¹⁰⁴ W rzeczywistości był to pkt 13.

¹⁰⁵ Uchwała nr XXVII/186/91 Rady Miasta Krakowa...

¹⁰⁶ Uchwała nr XXV/170/91 Rady Miasta Krakowa...

¹⁰⁷ Wywiad autora z dr. hab. Antonim Leonem Dawidowiczem...

¹⁰⁸ Uchwała nr XXXIII/224/91 Rady Miasta Krakowa z dnia 14 października 1991 r. w sprawie usunięcia tablic pamiątkowych [online]. bip.krakow.pl [dostęp 22 września 2022]. Dostępny w internecie: https://bip.krakow.pl/?dok_id=167&sub_dok_id=167&sub=uchwala&query=id%3D11622%26typ%3Du.

były to ulice Ignacego Mościckiego, Kazimierza Odnowiciela 2, Królewska 1, Aleksandra Lubomirskiego 49, Aleksandra Lubomirskiego 51.

Być może, aby dać czas na uporządkowanie całej sytuacji, pojawiła się kolejna uchwała w sprawie nazw ulic, którą radni przyjęli na sesji 31 stycznia 1992 roku, a która w paragrafie 1 głosiła: „Ustala się, że w 1992 roku nie będą dokonywane dalsze zmiany nazw ulic”¹⁰⁹.

Oprócz zmiany dotychczasowych nazw ulic Rada Miasta Krakowa podejmowała także decyzje wprowadzające nowe nazwy ulic, m.in. umieszczając w nazewnictwie patronów, którzy bardziej odpowiadali nowym czasom: ks. Stanisława Truszkowskiego, Witolda Gombrowicza i Stefana Kisielewskiego¹¹⁰, Władysława Łozińskiego, Józefa Krasnowolskiego, Edwarda Raczyńskiego¹¹¹, Kazimierza Herwina-Piątka, Stanisława Rokosza i Jana Lechonia¹¹², bądź odnosiły się do zasłużonych lokalnie osób, np. rondo Antoniego Matecznego¹¹³.

Nadal dokonywano zmian, choć już o charakterze nie-dekomunizacyjnym: ulicę Wronią zmieniono na Siostry Faustyny¹¹⁴, fragment ulicy Srebrnych Orłów od ulicy Reduta do ulicy Wiślickiej na ulicę ks. Kazimierza Jancarza¹¹⁵ czy ulicę Czarną na bp. Franciszka Hodura i ulicę Budowlanych na Poległych w Krzesławicach¹¹⁶, oraz likwidowano kolejne ulice, które były nazwane, ale w rzeczywistości nie zaistniały w przestrzeni miasta jako pasy drogowe: Azaliowa, Elbląska, Filomatów, Żywa¹¹⁷, Herwina Piątka w Dzielnicy XII¹¹⁸. Przedłużano też nazwy pasów drogowych – ulice Karola Homolacza¹¹⁹ czy Jana Sabały¹²⁰.

Poprawianie nazw trwało nadal. Podczas sesji 14 grudnia 1993 roku zmieniono nazwę ulicy Orłąt na precyzyjniej określającą patronów: Orłąt Lwowskich, oraz zmieniono nazwy ulic, np. Adama Kuryłowicza na Jerzego

Kuryłowicza, Andrzeja Sokołowskiego¹²¹ na Augusta Sokołowskiego¹²².

Okazało się, że konieczność zmiany nazw Adama na Jerzego Kuryłowicza czy Andrzeja na Augusta Sokołowskiego była spowodowana błędami popełnionymi w poprzednim ustroju i pomyłkami w imionach patronów. Co gorsza, takich błędów w pisowni było więcej. Poświęcono jej ostatnią dużą zmianę w nazewnictwie ulic, której dokonano na sesji 13 maja 1994 roku. Wprowadzono wówczas zmiany porządkujące pisownię nazw ulic z lat 1966–1986 oraz jednej źle nazwanej przez radnych w 1991 roku. Łącznie dotyczyło to 28 nazw ulic¹²³: Jerzego Samuela Bandtkiego na Jerzego Samuela Bandtkiego, Braci Janaków na Braci Jamków, Marii Curie-Skłodowskiej na Marii Skłodowskiej-Curie, Stefana Czarneckiego na Stefana Czarneckiego, Ignacego Domejki na Ignacego Domeyki, Benedykta Dybońskiego na Benedykta Dybowskiego, Stanisława Grzepickiego na Stanisława Grzepskiego, Kamińskiego na Henryka Kamińskiego, Kotowską na Kokotowską, Edmunda Krzymulskiego na Edmunda Krzymuskiego, Tadeusza Lehra Spławińskiego na Tadeusza Lehra-Spławińskiego, Łokietka na Władysława Łokietka, Szymona Marcjusza na Szymona Marycjusza, Józefa Morozowicza na Józefa Morozewicza, Marceliego Nęckiego na Marceliego Nenckiego, Ozorta na Ozoria, Podbipięty Longina na Longinusa Podbipięty, Andrzeja Potiebni na Andrzeja Potebni, Stanisława Rostworowskiego na Stanisława Rostworowskiego, Rynek Mały na Mały Rynek, Emilii Szczanieckiej na Emilii Szczanieckiej, Fryderyka Szopena na Fryderyka Chopina, Jana Zamojskiego na Jana Zamoyskiego, Zbyszki z Bogdańca na Zbyszka z Bogdańca, Tadeusza Żeleńskiego-Boya na Tadeusza Boya-Żeleńskiego, Kiejstuta Żemajtisa na Kiejstuta Žemaitisa, Bolesława

¹⁰⁹ Uchwała nr XLII/295/92 Rady Miasta Krakowa z dnia 31 stycznia 1992 r. w sprawie nazw ulic [online]. bip.krakow.pl [dostęp 28 września 2022]. Dostępny w internecie: https://bip.krakow.pl/?dok_id=167&sub_dok_id=167&sub=uchwala&query=id%3D11840%26typ%3Du

¹¹⁰ Uchwała nr LI/355/92 Rady Miasta Krakowa z dnia 8 maja 1992 r. w sprawie nadania nazw nowo powstałym ulicom [online]. bip.krakow.pl [dostęp 28 września 2022]. Dostępny w internecie: https://bip.krakow.pl/?dok_id=167&sub_dok_id=167&sub=uchwala&query=id%3D12075%26typ%3Du.

¹¹¹ Uchwała nr XCIX/650/93 Rady Miasta Krakowa z dnia 14 grudnia 1993 r. w sprawie nazw ulic [online]. bip.krakow.pl [dostęp 30 października 2022]. Dostępny w internecie: https://bip.krakow.pl/?dok_id=167&sub_dok_id=167&sub=uchwala&query=id%3D11960%26typ%3Du.

¹¹² Uchwała nr CX/720/94 Rady Miasta Krakowa z dnia 8 kwietnia 1994 r. w sprawie nazw ulic [online]. bip.krakow.pl [dostęp 30 października 2022]. Dostępny w internecie: https://bip.krakow.pl/?dok_id=167&sub_dok_id=167&sub=uchwala&query=id%3D12080%26typ%3Du.

¹¹³ Uchwała nr LVII/391/92 Rady Miasta Krakowa z dnia 10 lipca 1992 r. w sprawie nadania nazw nowo powstałym ulicom [online]. bip.krakow.pl [dostęp 3 października 2022]. Dostępny w internecie:

https://bip.krakow.pl/?dok_id=167&sub_dok_id=167&sub=uchwala&query=id%3D12138%26typ%3Du.

¹¹⁴ Uchwała nr LXXX/511/93 Rady Miasta Krakowa...

¹¹⁵ Uchwała nr LXXXI/521/93 Rady Miasta Krakowa z dnia 23 kwietnia 1993 r. w sprawie nazwy ulic [online]. bip.krakow.pl [dostęp 3 października 2022]. Dostępny w internecie: https://bip.krakow.pl/?dok_id=167&sub_dok_id=167&sub=uchwala&query=id%3D12358%26typ%3Du.

¹¹⁶ Uchwała nr XCIX/650/93 Rady Miasta Krakowa...

¹¹⁷ Uchwała nr LXXX/511/93 Rady Miasta Krakowa...

¹¹⁸ Uchwała nr CX/720/94 Rady Miasta Krakowa...

¹¹⁹ Uchwała nr XCIX/650/93 Rady Miasta Krakowa...

¹²⁰ Nazwę zapisano niechlujnie, bez uzupełnienia o imię patrona – ul. powinna brzmieć: Jana Sabały. Uchwała nr CX/720/94 Rady Miasta Krakowa...

¹²¹ Wycofano się z tej zmiany na sesji 8 kwietnia 1994 r. uchwałą nr CX/720/94 Rady Miasta Krakowa...

¹²² Uchwała nr XCIX/650/93 Rady Miasta Krakowa...

¹²³ Uchwała nr CXII/744/94 Rady Miasta Krakowa z dnia 13 maja 1994 r. w sprawie nazw ulic [online]. bip.krakow.pl [dostęp 30 października 2022]. Dostępny w internecie: https://bip.krakow.pl/?dok_id=167&sub_dok_id=167&sub=uchwala&query=id%3D12120%26typ%3Du.

Czerwińskiego na Bolesława Czerwieńskiego, Jurka Biczana na Jurka Bitschana.

Była to jedna z ostatnich uchwał Rady Miasta Krakowa I kadencji. Trzeba przyznać, że radni mieli świadomość, że niektórych patronów ich decyzje skrzywdziły. „Zanim T. Kołaczyk trzema stuknięciami łaski zakończył ostatnie spotkanie Rady, Antoni Leon Dawidowicz poprosił swoich następców, by nie omieszkali przy pierwszej nadarzającej się okazji nazwać ulice imieniem tych, których sam pozbawił zaszczytu, np. Mikołaja Reja”¹²⁴.

Akcja dekomunizowania nazw ulic w Krakowie była przez długi czas pozytywnie oceniana. Niewątpliwie o sukcesie zdecydowały realna chęć zmian ze strony decydentów i szybkie działanie, wsparcie ze strony społeczeństwa, i to pomimo kosztów tych zmian, które w znacznej części musieli pokryć sami mieszkańcy, a także konsultacje zmian nazw z mieszkańcami, a nie tylko na poziomie samej tylko Rady Miasta Krakowa. Radni pracowali szybko – większość zmian przeprowadzili w ciągu półtora roku, ale też skrupulatnie, opierając się na dokumentach oraz korzystając z pomocy uznanych ekspertów zewnętrznych zaproszonych do współpracy, dzięki czemu minimalizowano liczbę pomyłek. W swoich pracach przyjęli zasady, które – choć niespisane – to obowiązują w Radzie Miasta Krakowa do dzisiaj: fakt zasług dla miasta lub kraju i uhonorowanie możliwie niedaleko miejsca, z którym dana osoba była związana.

Należy też pozytywnie ocenić całość pracy, gdyż spośród prawie 2,4 tysiąca nazw zmieniono ponad 150, a powstały w 1998 roku Instytut Pamięci Narodowej zakwestionował później jedynie 10 kolejnych patronów, którzy uniknęli weryfikacji na początku lat dziewięćdziesiątych XX wieku¹²⁵. Przy okazji poprawiono błędy w sytuacjach, gdy patroni byli niekwestionowani, ale źle zapisano ich imiona lub nazwiska.

Były jednak też błędy i zaniechania. Oprócz błędów z pozostawieniem 10 patronów, w tym omawianego przez radnych jako kandydata do usunięcia Zygmunta Młynarskiego, którego usunięto dopiero w 2017 roku, należy też wytknąć błędną nazwę, być może przedobrzoną: Legionów Piłsudskiego. Przy całym zrozumieniu intencji przywrócenia poprzednich nazw trudno zgodzić się z usunięciem

nazwisk przyzwoitych patronów, którzy zniknęli z ulic miasta. Pamiętano co prawda o Mikołaju Reju, Andrzejku Fryczu Modrzewskim czy Ludwiku Solskim na osiedlu Żabiniec, jednak do tej pory na tabliczki nie powrócił Ludwik Waryński albo 1 Maja. W takim przypadku Instytut Pamięci Narodowej stwierdził, że te nazwy mogą wzbudzać kontrowersje, ale Instytut „nie widzi przesłanek, aby dokonywać zmiany tej nazwy ulicy w oparciu o ustawę z 1 kwietnia 2016 r. o zakazie propagowania komunizmu (...). Decyzja o pozostawieniu lub zmianie tej nazwy należy do samorządu”¹²⁶. Podobną wykładnię przyjęto także dla Jurijsa Gagarina, kosmonauty i bohatera propagandy¹²⁷. Z miasta zniknęły także takie nazwy, jak Wiosny Ludów, bądź nazwy, gdzie konotacje komunistyczne były wątpliwe lub mogły być łatwo wyeliminowane przez doprecyzowanie uzasadnienia: Pionierów, Złotej Kielni, Marcina Kasprzaka, Wiesława Dzielskiego, Bolesława Macudzińskiego, Władysława Szmida.

Złą ocenę wystawia również próba dobierania na siłę patronów do istniejącej nazwy, co powodowało często „inflację zasług”. Działo się tak wówczas, gdy szukano potencjalnego patrona, który miał relatywnie małe zasługi, za to głównie taką zaletę, że nosił inne imię, ale to samo nazwisko co patron usuwany. Na nie najlepszą ocenę zasługuje też rozrzucenie patronów po mieście – taki los spotkał m.in. polskich władców oraz dowódców Związku Walki Zbrojnej i Armii Krajowej, choć trzeba przyznać, że starano się ich dopasować topograficznie, jeśli była taka możliwość.

Generalnie jednak ocena musi być pozytywna, a zakres, staranność oraz tempo działań w czasie pierwszej dekomunizacji zasługują na wysoką ocenę. Niewątpliwie w latach 1990–1991 krakowski samorząd, mimo trudnego zadania wynikającego z dużej liczby nazw ulicznych, we współpracy z mieszkańcami szybko i skutecznie przeprowadził zmianę nazw ulic Krakowa, usuwając z nich komunistyczną ideologię.

Bibliografia

Źródła niepublikowane

Wywiad Mateusza Drożdża z dr. hab. Antonim Leonem Dawidowiczem, zarejestrowany cyfrowo 11 marca 2022 r.

Akty prawne (kolejność chronologiczna)

Uchwała nr 68 Rady Narodowej Miasta Krakowa z dnia 26 września 1989 r. w sprawie nazw niektórych ulic, parków i osiedli w Krakowie. „Dziennik Urzędowy Województwa Krakowskiego” 1989, nr 21, poz. 185

Uchwała nr 80 Rady Narodowej Miasta Krakowa z dnia 4 stycznia 1990 r. w sprawie nazw niektórych ulic w Krakowie. „Dziennik Urzędowy Województwa Krakowskiego” 1990, nr 1, poz. 2

Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym. Dz.U. 1990, nr 16, poz. 95

Uchwała nr II/12/90 Rady Miasta Krakowa z dnia 20 czerwca 1990 r. w sprawie nazwy placu [online]. bip.krakow.pl

¹²⁴ Grzelak-Hodor Jolanta, Szczepanek Marek: *Pożegnanie z Radą. Wszyscy odeszli, wielu może wrócić*. „Echo Krakowa” 1994, nr 103, z 30 maja, s. 2.

¹²⁵ Chociaż IPN zakwestionował nazwiska 10 patronów ulic, to samorząd zmienił siedmiu.

¹²⁶ Nazwy kontrowersyjne i błędnie wiązane z normami ustawy zob. *Inne nazwy wzbudzające kontrowersje* [online]. IPN [dostęp 22 listopada 2022]. Dostępny w internecie: <https://ipn.gov.pl/pl/glowna/416,Inne-nazwy-wzbudzajace-kontrowersje.html>.

¹²⁷ Taką wykładnię przyjął też Instytut Pamięci Narodowej, przygotowując sugestie do przeprowadzenia ustawowej dekomunizacji w latach 2016–2017. *Lista – ul. Gagarina Jurijsa* [online]. IPN [dostęp 14 września 2022]. Dostępny w internecie: <https://ipn.gov.pl/pl/upamietnianie/dekomunizacja/zmiany-nazw-ulic/nazwy-ulic/lista/39997,ul-Gagarina-Jurijsa.html>.

- [dostęp 22 września 2022]. Dostępny w internecie: https://bip.krakow.pl/?dok_id=167&sub_dok_id=167&sub=uchwala&query=id%3D10977%26typ%3Du
- Uchwała nr III/22/90 Rady Miasta Krakowa z dnia 6 lipca 1990 r. w sprawie powołania Komisji Rady [online]. bip.krakow.pl [dostęp 22 września 2022]. Dostępny w internecie: https://bip.krakow.pl/?dok_id=167&sub_dok_id=167&sub=uchwala&query=id%3D11341%26typ%3Du
- Uchwała nr IV/26/90 Rady Miasta Krakowa z dnia 27 lipca 1990 r. w sprawie uzupełnienia składów Komisji Rady [online]. bip.krakow.pl [dostęp 22 września 2022]. Dostępny w internecie: https://bip.krakow.pl/?dok_id=167&sub_dok_id=167&sub=uchwala&query=id%3D11022%26typ%3Du
- Uchwała nr V/35/90 Rady Miasta Krakowa z dnia 24 sierpnia 1990 r. w sprawie nazwy ulicy [online]. bip.krakow.pl [dostęp 22 września 2022]. Dostępny w internecie: https://bip.krakow.pl/?dok_id=167&sub_dok_id=167&sub=uchwala&query=id%3D11036%26typ%3Du
- Uchwała nr VI/50/90 Rady Miasta Krakowa z dnia 8 września 1990 r. w sprawie zmiany nazw ulic, placów i mostów [online]. bip.krakow.pl [dostęp 22 września 2022]. Dostępny w internecie: https://www.bip.krakow.pl/?dok_id=167&sub_dok_id=167&sub=uchwala
- Uchwała nr X/69/90 Rady Miasta Krakowa z dnia 30 października 1990 r. w sprawie zmian w składzie Komisji Rady [online]. bip.krakow.pl [dostęp 22 września 2022]. Dostępny w internecie: https://www.bip.krakow.pl/?dok_id=167&sub_dok_id=167&sub=uchwala&query=id%3D11133%26typ%3Du
- Uchwała nr XVI/123/91 Rady Miasta Krakowa z dnia 31 stycznia 1991 r. w sprawie zmian w składach Komisji Rady [online]. bip.krakow.pl [dostęp 22 września 2022]. Dostępny w internecie: https://www.bip.krakow.pl/_inc/rada/uchwaly/show_pdf.php?id=3468
- Uchwała nr XVI/129/91 Rady Miasta Krakowa z dnia 1 marca 1991 r. w sprawie zmian w składach Komisji Rady [online]. bip.krakow.pl [dostęp 22 września 2022]. Dostępny w internecie: https://bip.krakow.pl/?dok_id=167&sub_dok_id=167&sub=uchwala&query=id%3D11016%26typ%3Du
- Uchwała nr XXIII/150/91 Rady Miasta Krakowa z dnia 26 kwietnia 1991 r. w sprawie nazwy ulicy i placu [online]. bip.krakow.pl [dostęp 22 września 2022]. Dostępny w internecie: https://bip.krakow.pl/?dok_id=167&sub_dok_id=167&sub=uchwala&query=id%3D11310%26typ%3Du
- Uchwała nr XXV/170/91 Rady Miasta Krakowa z dnia 14 czerwca 1991 r. w sprawie zmian nazw ulic i placów [online]. bip.krakow.pl [dostęp 22 września 2022]. Dostępny w internecie: https://www.bip.krakow.pl/?dok_id=167&sub_dok_id=167&sub=uchwala&query=id%3D11330%26typ%3Du
- Uchwała nr XXVI/177/91 Rady Miasta Krakowa z dnia 21 czerwca 1991 r. w sprawie nazwy ulicy [online]. bip.krakow.pl [dostęp 22 września 2022]. Dostępny w internecie: https://bip.krakow.pl/?dok_id=167&sub_dok_id=167&sub=uchwala&query=id%3D11337%26typ%3Du
- Uchwała nr XXVII/186/91 Rady Miasta Krakowa z dnia 5 lipca 1991 r. zmieniająca niektóre uchwały w sprawie zmiany nazw ulic [online]. bip.krakow.pl [dostęp 22 września 2022]. Dostępny w internecie: https://www.bip.krakow.pl/?dok_id=167&sub_dok_id=167&sub=uchwala&query=id%3D11330%26typ%3Du
- Uchwała nr XXXIII/224/91 Rady Miasta Krakowa z dnia 14 października 1991 r. w sprawie usunięcia tablic pamiątkowych [online]. bip.krakow.pl [dostęp 22 września 2022]. Dostępny w internecie: https://bip.krakow.pl/?dok_id=167&sub_dok_id=167&sub=uchwala&query=id%3D11622%26typ%3Du
- Uchwała nr XLII/295/92 Rady Miasta Krakowa z dnia 31 stycznia 1992 r. w sprawie nazw ulic [online]. bip.krakow.pl [dostęp 28 września 2022]. Dostępny w internecie: https://bip.krakow.pl/?dok_id=167&sub_dok_id=167&sub=uchwala&query=id%3D11840%26typ%3Du
- Uchwała nr LI/355/92 Rady Miasta Krakowa z dnia 8 maja 1992 r. w sprawie nadania nazw nowo powstałym ulicom [online]. bip.krakow.pl [dostęp 28 września 2022]. Dostępny w internecie: https://bip.krakow.pl/?dok_id=167&sub_dok_id=167&sub=uchwala&query=id%3D12075%26typ%3Du
- Uchwała nr LVII/391/92 Rady Miasta Krakowa z dnia 10 lipca 1992 r. w sprawie nadania nazw nowo powstałym ulicom [online]. bip.krakow.pl [dostęp 3 października 2022]. Dostępny w internecie: https://bip.krakow.pl/?dok_id=167&sub_dok_id=167&sub=uchwala&query=id%3D12138%26typ%3Du
- Uchwała nr LXXX/511/93 Rady Miasta Krakowa z dnia 2 kwietnia 1993 r. w sprawie nazw ulic [online]. bip.krakow.pl [dostęp 3 października 2022]. Dostępny w internecie: https://www.bip.krakow.pl/?dok_id=167&sub_dok_id=167&sub=uchwala&query=id%3D11330%26typ%3Du
- Uchwała nr LXXXI/521/93 Rady Miasta Krakowa z dnia 23 kwietnia 1993 r. w sprawie nazwy ulic [online]. bip.krakow.pl [dostęp 3 października 2022]. Dostępny w internecie: https://bip.krakow.pl/?dok_id=167&sub_dok_id=167&sub=uchwala&query=id%3D12358%26typ%3Du
- Uchwała nr XCIX/650/93 Rady Miasta Krakowa z dnia 14 grudnia 1993 r. w sprawie nazw ulic [online]. bip.krakow.pl [dostęp 30 października 2022]. Dostępny w internecie: https://bip.krakow.pl/?dok_id=167&sub_dok_id=167&sub=uchwala&query=id%3D11960%26typ%3Du
- Uchwała nr CX/720/94 Rady Miasta Krakowa z dnia 8 kwietnia 1994 r. w sprawie nazw ulic [online]. bip.krakow.pl [dostęp 30 października 2022]. Dostępny w internecie: https://bip.krakow.pl/?dok_id=167&sub_dok_id=167&sub=uchwala&query=id%3D12080%26typ%3Du

Uchwała nr CXII/744/94 Rady Miasta Krakowa z dnia 13 maja 1994 r. w sprawie nazw ulic [online]. bip.krakow.pl [dostęp 30 października 2022]. Dostępny w internecie: https://bip.krakow.pl/?dok_id=167&sub_dok_id=167&sub=uchwala&query=id%3D12120%26typ%3Du

Uchwała nr XIX/142/99 Rady Miasta Krakowa z dnia 12 maja 1999 r. w sprawie nazw ulic [online]. bip.krakow.pl [dostęp 30 października 2022]. Dostępny w internecie: https://bip.krakow.pl/?dok_id=167&sub_dok_id=167&sub=uchwala&query=id%3D11419%26typ%3Du

Opracowania

16 lat odrodzonego samorządu krakowskiego 1990–2006. Oprac. Michał Kozioł. Kraków 2006

Domański Dariusz: Kraków – wspólnota wspólnot. Rozmowa z Kazimierzem Barczykiem, przewodniczącym Rady Miasta I kadencji w latach 1990–1993. W: *16 lat odrodzonego samorządu...*, s. 59–63

Inne nazwy wzbudzające kontrowersje [online]. IPN [dostęp 22 listopada 2022]. Dostępny w internecie: <https://ipn.gov.pl/pl/glowna/416,Inne-nazwy-wzbudzajace-kontrowersje.html>

Kaltenberg-Kwiatkowska Ewa: *O oznaczaniu i naznaczaniu przestrzeni miast*. „Przegląd Socjologiczny” 2011, t. 60, nr 2–3, s. 135–165

Kozioł Michał, Matoga Barbara: Cztery kadencje odrodzonego samorządu. Wydarzenia I kadencji (1990–1994). W: *16 lat odrodzonego samorządu...*, s. 29–37

Kraków. Plan miasta. Oprac. Barbara Krysiak. Państwowe Przedsiębiorstwo Wydawnictw Kartograficznych im. Eugeniusza Romera. Warszawa–Wrocław 1990

Lista – ul. Gagarina Jurija [online]. IPN [dostęp 14 września 2022]. Dostępny w internecie: <https://ipn.gov.pl/pl/upamietnianie/dekomunizacja/zmiany-nazw-ulic/nazwy-ulic/lista/39997,ul-Gagarina-Jurija.html>

Lista – ul. Pionierów [online]. IPN [dostęp 14 września 2022]. Dostępny w internecie: <https://ipn.gov.pl/pl/upamietnianie/dekomunizacja/zmiany-nazw-ulic/nazwy-ulic/lista/38514,ul-Pionierow.html>

Matoga Barbara: Samorząd w III Rzeczypospolitej. W: *16 lat odrodzonego samorządu...*, s. 18–19

Nowak Janusz Tadeusz: *Wokół Oleandrów*. Kraków 2014

Supranowicz Elżbieta: *Nazwy ulic Krakowa*. Kraków 1995

Suski Max: Adres polski. Dlaczego Polacy wciąż kłócą się o nazwy ulic?. W: Mask Deirdre: *Adresy. Co mówią nam o tożsamości, statusie i władzy*. Przeł. Agnieszka Wilga. Kraków 2022, s. 329–341

Prasa

Cegła Elżbieta: *Krupska – Na Szaniec, Krasicki – z piedestału*. „Gazeta Krakowska” 1991, nr 136, z 15–16 czerwca, s. 11

Grzelak-Hodor Jolanta, Szczepanek Marek: *Pożegnanie z Radą. Wszyscy odeszli, wielu może wrócić*. „Echo Krakowa” 1994, nr 103, z 30 maja, s. 2

(J.Św.): *Aleja Solidarności zastąpiła Lenina. Lech Wałęsa Honorowym Obywatelom Stołecznego-Królewskiego Miasta Krakowa*. „Dziennik Polski” 1990, nr 197, z 25–26 sierpnia, s. 1

(J.Św.): *50 do 37 dla Piłsudskiego*. „Dziennik Polski” 1990, nr 207, z 6 września, s. 6

(J.Św.): *Kim zastąpić Małgorzatę Fornalską? „Orlęta” zostawiono w spokoju. Dwanaście tablic przy placu Wolności*. „Dziennik Polski” 1990, nr 206, z 5 września, s. 8

(J.Św.): *Nie będzie już ulicy Bitwy pod Lenino*. „Dziennik Polski” 1990, nr 210, z 10 września, s. 6

(J.Św.): *Jak dzielą się krakowskie ulice. Nie ma amatorów na Ligę Kobiet. Zostawić Lecha, będzie jak znalazł...* „Dziennik Polski” 1990, nr 285, z 7 grudnia, s. 7

Kieta Katarzyna: *Co robił struś w Nowej Hucie...* „Echo Krakowa” 1990, nr 178, z 13 września, s. 5

Kobyłarczyk Katarzyna: *Nieznany żywot inżyniera*. „Dziennik Polski” [online]. 7 lipca 2006 [dostęp 15 maja 2022]. Dostępny w internecie: <https://dziennikpolski24.pl/nieznany-zywot-inzyniera/ar/1635574>

Kwaśniewski Maciej: *Nowe nazwy dla 158 krakowskich ulic. Trybuna Ludu zostaje*. „Czas Krakowski” 1991, nr 133, z 12 czerwca, s. 7

Lewiński Jerzy: *Sobota radnych*. „Gazeta w Krakowie” 1990, nr 99, z 10 września, s. 1

(ml): *Kto nie lubi ulicy Combrowej?*. „Echo Krakowa” 1990, nr 241, z 12 grudnia, s. 3

Stawiarski Andrzej: *Ulice jak ludzie*. „Gazeta w Krakowie” 1991, nr 136, z 13 czerwca, s. 2

Tyrański Władysław: *Odeszli traktorzyści*. „Czas Krakowski” 1991, nr 136, z 15–16 czerwca, s. 9